

T.C.

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

KUR'ÂN-I KERİM'DE ZAMAN İFADE EDEN İSİMLER

Yüksek Lisans Tezi

Abdurrahman KIROĞLU

Danışman:

Dr.Öğr.Üyesi Murat YILDIZ

Samsun, 2019

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERİM'DE ZAMAN İFADE EDEN İSİMLER

Yüksek Lisans Tezi

Abdurrahman KIROĞLU

Danışman:

Dr.Öğr.Üyesi Murat YILDIZ

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

.../.../2019

Abdurrahman KIROĞLU

TEZ KABUL VE ONAYI

Abdurrahman KIROĞLU tarafından hazırlanan “Kur’ân-ı Kerim’de Zaman İfade Eden İsimler” başlıklı bu çalışma, ___/___/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : Prof.Dr. Ahmet YÜKSEL

Üye : Dr.Öğr.Üyesi Murat YILDIZ

Üye : Dr.Öğr.Üyesi Doğan FIRINCI

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

___/___/2019

Enstitü Müdürü

ÖZET

KUR'ÂN-I KERİM'DE ZAMAN İFADE EDEN İSİMLER

Abdurrahman KIROĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam İlimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ekim/2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Murat YILDIZ

“Kur’ân-ı Kerim’de Zaman İfade Eden İsimler” konusunu içeren bu çalışma giriş, ana bölüm ve sonuç olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde araştırma konusunun seçilme nedenine, araştırma konusunun oluşturduğu problem yönüne, araştırmada izlenen yöntem ve yararlanılan kaynaklara temas edildi.

Ana bölümde Kur’ân-ı Kerim’de tespit ettiğimiz zaman ifade eden kelimeler ele alınmıştır. Bu kelimelerin klasik ve modern sözlüklerde geçtiği anlamları açıklanmıştır. Kelimelerin alabileceği farklı anlamlar belirtilmiştir. Bu kelimelerin Kur’ân-ı Kerim’de kaç defa geçtikleri ve geçtikleri yerlerin listeleri verilmiştir.

Sonuç bölümünde Kur’ân-ı Kerim’de zaman ifade eden kelimeleri bilmenin önemi ve kelimelerin alabildikleri farklı anlamların Kur’ân-ı Kerim’i anlamaya olan katkısından bahsedilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kur’ân, zaman, kelime, isim.

ABSTRACT

THE TIME EXPRESSIONS IN QUR'AN AL-KAREEM

Abdurrahman KIROĞLU

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences, M.A., October/2019

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Murat YILDIZ

This research paper is divided into three parts; an introduction, the main part and a conclusion.

In the introduction, we discuss the reason for choosing this particular subject, its current problems, the methods followed while conducting research, and the sources used.

In the main part, time expressions that we find out in Qur'an Al-Kareem are analyzed. We explain the meaning of these time expressions in the classical and modern dictionaries, at the same time we explain the different meanings that those words can take. Moreover it is stated how many times they are repeated in Qur'an and the list of the places of these time expressions are given.

The final chapter concludes the importance of knowing the time expressions in Qur'an, and how their different meanings help to understand Quran better.

Keywords: Quran, time, time expressions, noun.

ÖN SÖZ

Zaman soyut bir kavramdır. Somut anlamda her şeyde zamanın etkilerini görsek de zamanı somut olarak göremeyiz. Bundan dolayı zamanı Sâdece uzayıp giden bir yolmuş gibi düşündüğümüzde kavrayabileceğimiz ortaya koyulmuştur. Aslında saatleri zamanı mekâna taşıyan aletler olarak düşünebiliriz. Konuşurken, içinde bulunduğumuz zamanı şimdiki zaman, öncesini geçmiş zaman, sonrasını gelecek zaman olarak düşünür, zaman algımızı “dün, bugün, yarın” kelimeleriyle, dile getiririz.

İnsanlık tarihinden bahsederken zaman, asırlarla ifade edilirken, günlük hayatta saat, dakika ve saniye gibi zaman isimleri kullanılmaktadır. Bazı zamanlar için farklı dillerde özel isimler kullanılmaktadır. Zaman toleransları kullanıldıkları konuyla ilgili olarak değişim göstermekte, bunun yanı sıra bir zaman diliminde yapılması uygun görülen bir davranış diğer zaman diliminde aynı şekilde uygun olmamaktadır.

Aslında zaman algısı büyük oranda toplumun kültürel yapısıyla alakalıdır. Toplumların alışkanlıkları, yerleşim adetleri, inandıkları dinler, eğitim seviyeleri konuştukları dillerin oluşmasında birinci etkenlerdir. Toplumun zamanı düşünme şekli konuşulan dilin yapısına etki etmektedir. Tarım toplumlarında kullanılan bazı kelimeler ticaret toplumlarındakilerle farklılık ifade edebilmektedir. Sıcak iklimlerde kullanılan bazı özel kelimeler, soğuk iklimlerde bir anlam ifade etmezken, soğuk iklimlerde kullanılan bazı kelimelerde sıcak iklimlerde anlamsız kalmaktadır. Bazı dünya dilleri fiil bazında hareketliliğe sahipken bazıları zaman bildiren isimlerle zaman hareketliliğini sağlamaktadır.

Zaman isimleriyle gün ve gece kısımlara ayrılmakta, ibadet vakitleri ve süreleri zaman isimleriyle bildirilmektedir. Kanun metinleri, kişiler arası diyaloglar, günlük planlamalar zaman isimleriyle doludur. Halkın gelir düzeyi, eğitim seviyesi kullanılan kelimelerin zaman yapısını etkilemektedir. Bu ifadelerin doğru anlaşılması gerekmektedir. Aksi bir durumun ise büyük bir karışıklığa sebep olacağı açıkça ortadadır.

Arap dilinde fiillerin zaman kavramı mâzi ve muzâri olarak ayrılmakta ve tüm zamanları içine almaktadır. Bu nedenle de zaman algısında esnek bir yapı

oluşmaktadır. Zaman ifade eden isimlerinin kullanılmasıyla da bu yapı daha anlaşılır bir konuma gelmektedir.

Zaman isimlerinin insan için bu denli önemi nedeniyle Kur'ân-ı Kerîm'de geçen zaman ifade eden isimlerin tespit edilmesi, detaylı bir şekilde incelenerek doğru anlaşılması ve ayetlere kazandırdığı manaların doğru tercüme edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmamızda zaman ifade eden kelimeler anlamları ve Kur'ân'dan örnekleri ile gösterilmiştir. Kur'ân-ı Kerim meali olarak Dr. İbrahim PAÇACI, Harun ÖZDEMİRCİ, Dr. Ekrem KELEŞ, Dr. M. Nihat HATİPOĞLU, Vahdi BOYDAŞ, Yaşar ÇOLAK, Mustafa BAŞ'ın hazırlamış oldukları komisyon tarafından yazılan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın meali kullanılmıştır. Kaynakçada gösterilen çeşitli sözlük ve tefsirlerden faydalanılmıştır. Çalışmamızda geçen kelimelerin Kur'ân-ı Kerim'de kaç defa geçtikleri istatistiksel şekilde tam olarak verilmekle birlikte her bir kelime için en fazla üç tane örnek ayet metni ve meali kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de üç defadan az olarak geçen kelimelerin ise geçtikleri tüm yerler verilmiştir. Mealini kullandığımız her ayette geçen zaman bildiren kelimenin irabı da açıklama olarak eklenilmiştir. Kelimeler alfabetik sıralamayla dizilmiştir.

Tezimizin sonunda ise sonuç ve kaynakça kısımlarına yer verilmiştir. Tezimin hazırlanması süreci boyunca üzerimden manevi desteğini eksik etmeyen anne, babam ve tüm kahrımı çeken aileme şükranlarımı sunarım. Tez çalışmamda bana rehberlik eden kıymetli hocam Dr.Öğr.Üyesi Murat YILDIZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Abdurrahman KIROĞLU

Samsun-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XII

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE ZAMAN İFADE EDEN MÜPHEM İSİMLER	5
1.1.Uzayıp Giden Süre İfade Eden Zaman İsimleri	6
1.1.1. أَبَدٌ:	6
1.1.2. أَحْقَابًا:.....	7
1.1.3. أَخْلَدٌ:.....	8
1.1.4. الدَّهْرُ:.....	9
1.1.5. سَرْمَدًا:	10
1.1.6. الْعَصْرُ:	11
1.1.7. قَرْنٌ:.....	12
1.2. Sınırlandırılmış Süre İfade Eden Zaman İsimleri.....	14

1.2.1. أَجَلَ :	14
1.2.2. آخِرُ :	15
1.2.3. أَمَدٌ :	17
1.2.4. أُمَّةٌ :	18
1.2.5. بَعَثَهُ :	19
1.2.6. حِينَ :	20
1.2.7. السَّاعَةَ :	22
1.2.8. مُدَّةٌ :	23
1.2.9. مُرْسَاهَا :	24
1.2.10. وَقْتُ :	25
1.3. Yakınlaşma İfade Eden Zaman İsimleri	26
1.3.1. آتَيْنَا :	26
1.3.2. الْآنَ :	27
1.4. Yineleme İfade Eden Zaman İsimleri	28
1.4.1. تَارَةً :	28
1.4.2. أَطْوَارًا :	29

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE ZAMAN İFADE EDEN AŞİKÂR İSİMLER	30
2.1. Sene ve Kısımlarını İfade Eden Zaman İsimleri	30
2.1.1. حَوْلٌ :	31

2.1.2. سَنَةٌ:	32
2.1.3. عَامٌ:	33
2.1.4. شَهْرٌ:	35
2.1.5. يَوْمٌ:	36
2.2. Mevsimleri İfade Eden Zaman İsimleri	38
2.2.1. الشِّتَاءُ:	38
2.2.2. الصَّيْفُ:	39
2.3. Haftanın Günlerini İfade Eden Zaman İsimleri	40
2.3.1. اَلْاَسْبْتُ:	40
2.3.2. اَلْجُمُعَةُ:	41
2.4. Günlük Zaman Dilimlerini İfade Eden Zaman İsimleri	43
2.4.1. اَمْسٌ:	43
2.4.2. يَوْمٌ:	44
2.4.3. غَدًا:	44
2.5. Günün Kısımlarını İfade Eden Zaman İsimleri	45
2.5.1. اَصِيلٌ:	45
2.5.2. بُكْرَةٌ:	46
2.5.3. سَحَرٌ:	47
2.5.4. اِشْرَاقٌ:	48
2.5.5. شَفَقٌ:	49

2.5.6. إِصْبَاحٌ:	50
2.5.7. صَبَّاحٌ:	50
2.5.8. صَبِيحٌ:	51
2.5.9. صَرِيحٌ:	52
2.5.10. ضُحَى:	53
2.5.11. ظَهِيرَةٌ:	54
2.5.12. عِشَاءٌ:	55
2.5.13. غَدَا:	56
2.5.14. غُرُوبٌ:	56
2.5.15. غَسَقٌ:	57
2.5.16. فَجْرٌ:	58
2.5.17. فَلَقٌ:	59
2.5.18. لَيْلٌ:	60
2.5.19. نَحَارٌ:	61
2.6. Gecenin Kısımlarını İfade Eden Zaman İsimleri	62
2.6.1. آنَاءٌ :	62
2.6.2. زُلْفَا:	63
2.7. Yaşamsal Süre İfade Eden Zaman İsimleri	64
2.7.1. الْعُمُرُ:	64

2.7.2. مَعَاشًا:.....	65
2.8. Kadınlara Özel Süre İfade Eden Zaman İsimleri	66
2.8.1. عِدَّةٌ:.....	66
2.8.2. فُرُوءٌ:.....	67
2.9. Tamlama Olarak Süre İfade Etmeye Başlayan Zaman İsimleri	67
2.9.1. دُلُوكُ الشَّمْسِ:.....	67
2.9.2. سِتَّةُ أَيَّامٍ:.....	69
2.9.3. كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ:.....	70
2.9.4. لَمَحُ الْبَصَرِ:.....	71
2.9. Zaman Zarfları.....	72
2.10. Zaman İfade Eden Kelimelerle İlgili Tablolar	73
SONUÇ	80
KAYNAKÇA.....	83
ÖZ GEÇMİŞ	85

KISALTMALAR

a.e.	: aynı eser
a.g.e.	: adı geçen eser
a.m.	: aynı makale
a.s.	: aleyhisselam
b.	: ibn/bin
bs.	: basım, baskı
bkz.	: bakınız
c	: cilt
çev	: çeviren
der.	: derleyen
h.	: hicri takvim
Hz	: hazreti
md.	: maddesi
m.	: mîlâdî
mü.	: müennes
no	: numara
nşr.	: neşreden
ö.	: ölümü
sav.	: Sallallâhu Aleyhi Vesellem
s	: sayfa
ss.	: sayfadan sayfaya kadar
şrh	: şerh eden
trc.	: tercüme eden
üniv.	: üniversite
vb.	: ve benzeri
vd.	: çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
t.y.	: basım tarihi yok
y.y.	: basım yeri yok

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi

Zaman soyut bir kavramdır, bundan dolayı bizler onu sadece uzayıp giden bir yolmuş gibi düşündüğümüzde kavrarız. Aslında akrep ve yelkovanlı saatler de, zamanı mekana taşıyan aletlerdir. Konuşurken, içinde bulunduğumuz zamanı şimdiki zaman, öncesini geçmiş zaman, sonrasını gelecek zaman olarak düşünür, zaman algımızı “dün, bugün, yarın” kelimeleriyle, dile getiririz.

İnsanlık tarihinden bahsedenken zaman asırlarla ifade edilirken, günlük hayatta saat, dakika ve saniye gibi zaman isimleri kullanılmaktadır. Her dil kendi dil mantığı içerisinde bir zaman anlayışına sahiptir. İki dil birbiri ile kıyaslanırken veyahut tercüme faaliyetleri yapılırken en çok zorlanılan kısım burada başlamaktadır. Buda istemsiz bir şekilde tercüme hatalarına yol açmaktadır. Kur’ân-ı Kerim üzerinde yapılan çalışmalarda meydana çıkan bu istemsiz hatalar tercüme yapacak bilgiye sahip olmayan araştırmacıların yanlış yönlendirilmesine yol açabilmektedir. Ayıryetten Arap dilinde zaman kavramı fiillerde mâzi ve muzâri olarak ayrılmakta ve tüm zamanları içine almaktadır. Bu nedenle de zaman algısında esnek bir yapı oluşmaktadır. Zaman isimlerinin kullanılmasıyla da bu yapı daha anlaşılır bir konuma gelmektedir.

Zaman isimlerinin insan için bu denli önemi nedeniyle, Arap dilinde zaman kavramı üzerinde durularak, Kur’ân-ı Kerim’de geçen tüm zaman isimlerin tespit edilmesi, detaylı bir şekilde incelenerek doğru anlaşılması ve ayetlere getirdiği manaların doğru tercüme edilmesi gerekmektedir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmamızda, Kur’ân-ı Kerim’de geçen zaman isimlerin tespit edilmesi, dil açısından incelenerek doğru anlaşılması ve bu konudaki çeviri problemlerini çözmeye zemin hazırlanması amaç edinilmiştir.

Çalışmamız, Kur’ân-ı Kerim’de geçen zaman isimlerinin ortaya konulması ile bu isimlerin cümlelere verdiği manaların ortaya çıkarılmasına yardım edeceğinden ve bu konudaki çeviri problemlerinin çözülmesine zemin hazırlayacağından önem taşımaktadır. Temel İslam Bilimlerine ilgi duyan tüm araştırmacıların temel kaynağı

olan Kur'ân-ı Kerim'in doğru anlaşılması adına yapılan her çalışma ciddi bir adım ifade etmektedir.

Zaman kavramıyla ilgili bu zamana kadar Türkçe olarak felsefi, dilbilimsel tezler ve makaleler yayınlanmıştır. Bunlar tarihsel olarak şunlardır:

1- 1997'de hazırlanan Kemal ÖZKURT'un "*Kur'ân'da Zaman'ın Düzenlemesi*" adlı yüksek lisans çalışması.

2- 2001'de hazırlanan Faiz KALIN'ın "*Felsefe ve Bilim Işığında Kur'ân'da Zaman Kavramı*" adıyla kitap olarak basılan "*Kur'ân'da Zaman Kavramı/Concept on time in the qoran*" isimli doktora çalışması.

3- 2003'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayınlanan Louis MASSIGNON'un Muhsin AKBAŞ tarafından çevirilen "*İslâm Düşüncesinde Zaman*" adlı makalesi.

4- 2006'da hazırlanan İlknur DEMİR'in "*İslam Kelamında Zaman Kavramı/Concept of time in Islamic theology*" adlı yüksek lisans çalışması.

5- 2008'de hazırlanan Kadri Ziyaettin ÇOŞAN'ın "*Hitab Açısından Kur'ân-ı Kerim'in Zaman ve Mekan Boyutu/Holy Qur'an's dimensions of time and place*" adlı yüksek lisans çalışması.

6- 2014'te Toplum Bilimleri Dergisi'nde yayınlanan Bilal DELİESER'in "*Kur'ân'da Zaman İle İlgili Kavramlar*" adlı makalesi.

7- 2014'te Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayınlanan Yasemin KÖKER'in "*İlgili Kur'ân Ayetleri Bağlamında Ahiret Hayatında Zaman*" adlı makalesi.

8- 2015'de hazırlanan İrfan BAKIR'ın "*İbni Sînâ Felsefesinde Zaman Kavramı/Avicenna philosophy on time concept*" adlı yüksek lisans çalışması.

9- 2015'de Uluslararası İslam Medeniyeti Sempozyumunda sunulan Osman KABALÇILI'nın "*Kur'ân Açısından Zaman Kavramının Anlam Derinlikleri*" adlı makalesi.

10- 2015'de Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumunda sunulan Erdoğan BAŞ'ın "*Kur'ân'ın Zamanın Yarıısı Olan Geceye Yüklediği Anlam*" adlı makalesi.

11- 2015'de Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumunda sunulan Alparslan AÇIKGENÇ'in "*İslam Düşüncesinde Zaman Anlayışının Felsefi Tahlili*" adlı makalesi.

12- 2016'da hazırlanan Aynur YETMEZ'in "*Zamanın Felsefi Temelleri Üzerine Bir İnceleme/An essay on the philosophical foundations of time*" adlı doktora çalışması.

13- 2016'da Asos Journal:The Journal of Academic Social Science'de yayınlanan Nejdett Durak ve Bilgehan Bengü DORUK'un hazırlamış oldukları "*İbni Haldûn'un Felsefesinde Zaman ve Tarih Tsavvuru*" makalesi.

14- 2017'de Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi'nde yayınlanan Faruk ÖZDEMİR'in "*Kur'ân'da Zamana Yapılan Yeminlerin Olguyla İlişkisi*" adlı makalesi.

15- 2018'de Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayınlanan Kadri Ziyaettin ÇOŞAN'ın "*Kur'ân-ı Kerim'in Zamana Bakışını Yansıtan Bazı Temel Kavramlar ve Yaşam Arasındaki İlişkileri*" adlı makalesi.

Görüldüğü üzere zamanın ne olduğuna dair, nasıl anlaşılması gerektiği üzerine, farklı İslam düşünürlerinin zamana yaklaşımlarıyla ilgili ciddi çalışmalar yapılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de zaman mefhumu incelenmiş, Kur'ân-ı Kerim'de zaman ifade eden isimlerin bir kısmı müstakil olarak makalelerde derinlemesine ele alınmıştır. Özellikle felsefi ve kelami anlamda zaman mefhumu farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de fiillerde zaman konusu üzerine de hazırlanmış Türkçe yüksek lisans çalışması bulunmaktadır. Araştırmalarımız gösterdiği Türkçe çalışmalarda Kur'ân-ı Kerim'de zaman ifade eden isimler toplu bir şekilde ele alınmamış, hatta bazı zaman ifade isimlerden çalışmalar bahsetmemektedir.

Arapça eserlerde doktora çalışması seviyesinde Kur'ân-ı Kerim'de zaman kavramı ve Kur'ân-ı Kerim'de zaman ifade eden isimler ile ilgili kapsamlı olarak iki ayrı çalışmaya ulaştık. Birincisi 1999 yılında kabul edilen Avde Abdelavde Abdullah'ın hazırladığı "*Kur'ân-ı Kerim'de Zaman/Time in The Holy Quran/ الزمن في القرآن الكريم*" adlı doktora çalışmasıdır. İkincisi 2009 yılında kabul edilen Mahmud Yusuf Abdelkadir'in hazırladığı "*Kur'ân-ı Kerim'de Zaman İsimleri/ أسماء الزمن في القرآن الكريم*" adlı doktora çalışmasıdır. İkisi de konuyu birbirinden farklı şekilde almıştır.

İlk doktora tezinde zaman kavramı fiil ve isim açısından incelenmiştir. İkinci doktora tezinde ise zaman isimleri daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Türkçe de Kur'ân-ı

Kerim’de zaman ifade eden isimlerle ilgili derli toplu bir eser olmayıp bu konuyla ilgilenen araştırmacılar farklı makale ve tezlerin içerisindeki bazı kısımlardan istifade etmeye çalışmaktadır.

Tüm bu sebepler bizi “Kur’ân-ı Kerim’de Zaman İfade Eden İsimler” konusunda temel bir çalışma yapmaya yönlendirmiş ve bu konuda şevkimizi artırmıştır.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmamız, Kur’ân-ı Kerim’de Zaman İfade Eden İsimlerle sınırlıdır. Bu kapsamda zaman zarflarına ve zamanın fiillere taalluk eden kısmına değinmedik. Zaman mefhumu başka birçok çalışmada detaylı incelendiği için mefhum olarak zaman kavramı üzerinde fazlaca durmadık. Tezimizin yüksek lisans tezi olması ve belli bir sınırı aşmaması gerektiği için özellikle felsefî ve kelami tartışmalara değinmedik. Tezimizde daha önceki tezlerin tekrarı olmaktan ziyade yeni çalışmalara bir ilham kaynağı olmaya çalıştık. Daha önce hazırlanan çalışmaları karşılaştırarak zaman ifade eden isimlerin tamamını bir arada toplamaya çalıştık. Önceki çalışmalarda gözden kaçan zaman ifade eden isimleride çalışmamıza ekledik.

Tesbit ettiğimiz kelimelerin *Lisânu-l’Arabi-l’Muhît ve Mucemul-Muhit* esas olmak üzere çeşitli eserler taranarak anlamlarına yer verdik. Tesbit ettiğimiz kelimelerin mümkün olan tüm farklı anlamlarını vermeye çalıştık. Hatta yeni araştırmacılara ilham kaynağı olabileceğinden dolayı zaman ifade eden isimlerin zaman bildirmeyen anlamlarına da çalışmamızda yer verdik. Kelimelerin geçtiği ayetlerin Tantavi’nin *İrabul-Kur’ân’ı* esas olmak üzere irabı verilmiştir. Her kelimenin Kur’ân-ı Kerim’de kaç defa geçtiği sayı ile ilgili madde de yazılmıştır. Sonuç kısmında toplu istitaistiklere yer vererek tezimizi sonlandırmış bulunduk.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE ZAMAN İFADE EDEN MÜPHEM İSİMLER

Sözlüklerde “bir miktar vakit, az ya da çok süren bölünebilir müddet” gibi manalara gelen zaman örfte altı aylık bir müddet için kullanılır. Dil alimleri de zamanın iki ila altı ay arasındaki bir müddeti kapsadığını belirtir. Zaman kelimesinin kökünün eski İran dini akımlarından olan Zurvanizm'deki zaman ve kader tanrısı Zurvan'a kadar dayanmaktadır. Avesta'da zaman anlamındaki zrvan/zurvan kelimesinin başka bir telaffuzudur.¹

Başka bir görüşe göreyse Yunanca “khronos” kelimesinden gelen zaman, devamlı ve benzer biçimde akıp giden, her an yaşadığımız, ölçülebilir nicelik olarak düşünülen hareket ve değişim dünyasının temel boyutlarından birisidir. İnsanoğlunun zamanı bir kavram olarak ne zaman düşündüğünü bilmiyoruz. Muhtemelen zaman kavramının doğuşu, gök cisimlerinin düzenli hareketlerine, mevsimlerde görülen düzenliliğe bağlı olarak ortaya çıkmış olmalıdır. Zaman kavramı, yüzyıllar boyunca insanlar tarafından sorgulanmış ve adeta somut bir biçimde algılanmaya çalışılmıştır. Ancak çeşitli düşüncüler, zamanın ne olduğu sorusunun doyurucu bir yanıtının olamayacağı konusunda hemfikirdir.²

Zaman ile ilgili kelimelere kutsal metinlerde karşılaşmaktayız. Bu ise ilk insandan beri zamanla ilgili kelimelerin kullanıldığı fikrini aklımıza getiriyor. Tüm ihtilaflara rağmen insan olmasaydı zaman kavramının da olmayacağı aşıkardır. Zamanla ilgili kelimelerimiz ise kişiye göre değişken değildir. Örneğin güneşin sabah ufuktan doğup akşam battıktan sonraki sabah yeniden doğuşuna dek geçen süreye yani bir gün ve bir gecelik zamana "gün" diyoruz. Bir başka deyimle gün, bizim kafamızın uydurduğu bir zaman ölçümü değil, bizim dışımızda yani, biz olsak da olmasak da oluşan ve akıp giden bir zaman birimidir.³

¹ Jamsheed K. CHOKSY, “Zurvanism”, *Encyclopedia of Religion*, Lindsay Jones(ed.), c.14, Thomson Gale Publisher, Detroit 2005, s. 10011.

² Yavuz Unat, “İslam'da ve Türklerde Zaman ve Takvim”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Öcal Oğuz(ed.), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 15.

³ Neşet Çağatay, “Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22/1, 1978, ss. 105-108.

Zaman hayatımızın her alanını etkileyen bir faktördür. Zaman bildiren kelimeler ise her dilde farklılık arz etmektedir. Diller içinde bulunan fiillerin zaman ifadesi açısından zenginliği ya da zayıflığı oranında bu açığı kapatmak için zaman ifade eden isimler bulundurmaktadır. Arap Dili mazi ve muzari olmak üzere iki zaman kipi bulunmakta ve bu kipler tüm zamanları içine almaktadır. Bu nedenle Arap Dilinde zaman ifadesi bildiren kelimeler geniş bir alan tutmaktadır. Aynı zamanda bu isimlere yüklenen anlamların çokluğu da bu tespitimizi desteklemektedir. Kur'ân-ı Kerim'in daha iyi anlaşılabilmesi için tüm kelimelerinin detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir.

1.1.Uzayıp Giden Süre İfade Eden Zaman İsimleri

1.1.1. أَبدٌ:

Şu manalara gelmektedir:

- 1- Zaman demektir.⁴
- 2- Zamanın sonu anlamına gelir.⁵
- 3- Devamlılık, ebedilik anlamındadır.⁶
- 4- Sonsuzluk demektir.⁷
- 5- Zamanın uzaması demektir. Zamanın uzamasından ibarettir.⁸
- 6- Sonsuzluk, zamanın bitmemesi anlamına gelir.

Kur'ân'da 28 defa geçmektedir.

وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ⁹

Onlar, kendi elleriyle önceden yaptıkları işler (günah ve isyanları) sebebiyle ebediyyen ölümü temenni etmeyeceklerdir. Allah zalimleri iyi bilir.

يَتَمَنَّوْهُ fiilinin mef'ûlün fihidir.¹⁰

⁴ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.I, Daru-l'Meârif, Beyrut 1988, s.4.

⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.I, s.4.

⁶ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.I, s.4.

⁷ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.I, s.4.

⁸ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed el-Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, Mütercimi Asım Efendi(haz.), c.I, Rizeli Hilmi Efendi Matbuatı, İstanbul 1305, s.1062.

⁹ Bakara, 2/95.

¹⁰ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, Müessetüs-Sâdiku Littıba'ati ve Neşr, Tahran 2006, s.19.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا هُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ

مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا¹¹

İnanıp iyi işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere, zemininde ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir gölgeliğe alacağız.

Mansub zaman zarfıdır.¹²

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا

وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا¹³

İman eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedî kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, (bu söylenenleri) hak bir söz olarak vâdetti. Söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah'tan daha doğru olabilir?

¹⁴ fiilinin mef'ûlün fihidir. تجري

1.1.2. أَحْقَابًا:

حقب çoğulu أحقابا olarak gelir. Şu manalara gelmektedir:

- 1- Vakti belirlenmemiş bir süredir, **دهر** demektir.¹⁵
- 2- Bir senedir, seksen senedir, uzun senelere denir.¹⁶
- 3- Seksen yıla veyahut seksen yılın fazlasına denir. Dehr ve zaman manasıdır.¹⁷

¹¹ Nisa, 4/57.

¹² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 110.

¹³ Nisa, 4/122.

¹⁴ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 123.

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.II, s.938.

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.II, s.938.

¹⁷ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.208.

Kehf Suresi 60. Ayeti kerimesinde tekil حَقَب, Nebe Suresi 23. Ayeti kerimesinde çoğul أَحْقَابًا olarak toplam 2 yerde geçmektedir.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا¹⁸

Bir vakit Mûsâ genç adamına, “Ta iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar yahut (bu yolda) senelerce yürümedikçe durup dinlenmeyeceğim” demişti.

امضي fiilinin mef’ûlün fihidir.¹⁹

لَا يَبْقَى فِيهَا أَحْقَابًا²⁰

Orada çağlar boyunca (nice devirler) kalacaklardır.

كانت fiilinin mef’ûlün fihidir.²¹

1.1.3. الحُلْدُ:

Kur’ân’da الحلد, خالد, خالدون, الخلود ve مخلدون kalıplarında gelmektedir. Şu manalardadır:

- 1- Asla terkedilmeyecek bir yurtta devamlı kalmaktır.²²
- 2- Sonsuzluk ve kıyamdır.²³
- 3- Cennet isimlerinden bir isimdir.²⁴
- 4- Baki olmak manasıdır.²⁵

Kur’ân’da 83 defa geçmektedir.

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْحُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ²⁶

¹⁸ Kehf, 18/60.

¹⁹ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 389.

²⁰ Nebe, 78/23.

²¹ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 787.

²² İbn Manzur, *Lisânu’l-Arabi’l-Muhît*, c.II, s.1225.

²³ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arabi’l-Muhît*, c.II, s.1225.

²⁴ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arabi’l-Muhît*, c.II, s.1225.

²⁵ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.1132.

²⁶ Yunus, 10/52.

Sonra o (kendilerine) zulmedenlere, «Ebedî azabı tadın!» denilecek. Kazanmakta olduğunuzdan başkasının karşılığını mı bulacaksınız?

ذوقوا fiilinin mef'ûlün bihi olan عذاب kelimesinin muzâfun ileyhidir.²⁷

فَوَسَّوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَى²⁸

Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: “Ey Âdem! Sana ebedîlik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?”

أدلك fiiline على harfi ceriyle bağlanıp mecrur olmuş شجرة kelimesinin muzâfun ileyhidir.²⁹

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنَّ مِتَّ فَهُمْ الْخَالِدُونَ³⁰

Senden önce de hiçbir insana sonsuzluk vermedik. Şimdi sen ölürsen, onlar ebedî mi kalacaklar?

جعلنا fiilinin mef'ûlün bihidir.³¹

1.1.4. الدَّهْرُ:

Kullanımları yaratılış ve yok oluş ile alakalıdır. Şu manalara gelmektedir:

- 1- Uzun zaman, uzun veya kısa olsun zaman, musibet, adet, dünya daki müddet, asır.³²
- 2- Esmâi Hüsna'dan olarak da kullanılır.³³
- 3- Uzun bir zamandır.³⁴
- 4- Bin yıllık zamandır.³⁵

²⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 274.

²⁸ Taha, 20/120.

²⁹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 417.

³⁰ Enbiya, 21/34.

³¹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, ss.423-424.

³² Mevlüt Sarı, *El-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982, s.520.

³³ Sarı, *El-Mevârid*, s.520.

³⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhîr*, c.II, s.1439.

5- Uzun bir zamandır ve dünya hayatının süresidir.³⁶

6- Zaman manasındadır, müddeti dünyaya denir.³⁷

7- Dünya hayatının tümüne, dünya da geçen zamana da denir.

Kur'ân-ı Kerim'de Sâdece İnsan 1 ve Casiye 24. Âyeti kerimelerin de kullanılmaktadır.

"هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئاً مَّذْكُوراً"³⁸

"İnsanoğlu, var edilip bahse değer bir şey olana kadar, şüphesiz, uzun bir zaman geçmemiş midir?"

أتى fiiline من harfî ceriyle bağlanıp mecrur olmuştur.³⁹

"وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُم بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا

يَظُنُّونَ"⁴⁰

"Hayat, ancak bu dünya daki hayatımızdır. Ölürüz ve yaşarız; bizi ancak dünya da geçen zaman yokluğa sürükler" derler. Onların bu hususta bir bilgisi yoktur, Sâdece böyle sanırlar."

يهلك fiilinin faili ve إِلَّا istisna edatının müstesnasıdır.⁴¹

1.1.5. سَرْمَدًا:

Şu manalara gelmektedir:

1- Gece ya da gündüzden zamanın devamıdır.⁴²

2- Uzun bir zaman birimidir.⁴³

3- Kesintiye uğramayan bir devamlılıktır.⁴⁴

³⁵ İbn Manzur, Lisânu'l-Arabi'l-Muhît, c.II, s.1439.

³⁶ İbn Manzur, Lisânu'l-Arabi'l-Muhît, c.II, s.1439.

³⁷ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhît, c.II, s.336.

³⁸ İnsan, 76/1.

³⁹ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 781.

⁴⁰ Ahkaf, 46/24.

⁴¹ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 663.

⁴² İbn Manzur, Lisânu'l-Arabi'l-Muhît, c.III, s.2000.

⁴³ İbn Manzur, Lisânu'l-Arabi'l-Muhît, c.III, s.2000.

⁴⁴ İbn Manzur, Lisânu'l-Arabi'l-Muhît, c.III, s.2000.

4- Daim ve sonu olmayan manasınadır.⁴⁵

5- Daim ve uzun geceye denir.⁴⁶

Kur'ân'da 2 yerde geçmektedir.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ أَفَلَا تَسْمَعُونَ⁴⁷

(Resûlüm!) De ki: Düşündünüz mü hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size bir ışık getirecek tanrı kimdir? Hâla işitmeyecek misiniz?

جعل fiilinin ikinci mef'ûlün bihidir.⁴⁸

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ⁴⁹

أَفَلَا تُبْصِرُونَ⁴⁹

De ki: Söyleyin bakalım, eğer Allah üzerinizde gündüzü ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka, istirahat edeceğiniz geceyi size getirecek tanrı kimdir? Hâla görmeyecek misiniz?

جعل fiilinin ikinci mef'ûlün bihidir.⁵⁰

1.1.6. الْعَصْرُ:

Yüce Allah(cc) kısa sürelerinden birisine العصر kelimesini isim olarak vermiştir.

Veciz ve belîğ bir surenin ismidir.

العصر kelimesi şu anlamlara gelmektedir:

1- İkinci, gündüz, gece, sabah vakti, atıyye, aşiret, cemaat.⁵¹

2- Ferra derki; Zaman manasındadır, Allah ona yemin etmiştir.⁵²

⁴⁵ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhit, c.I, s.1160.

⁴⁶ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhit, c.I, s.1160.

⁴⁷ Kasas, 28/71.

⁴⁸ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 517.

⁴⁹ Kasas, 28/72.

⁵⁰ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 517.

⁵¹ Sarı, El-Mevarid, s.1010.

⁵² İbn Manzur, Lisânu'l-Arabi'l-Muhît, c.IV, s.2968.

- 3- İbn Abbas derki; gündüzün güneşin batışına yaklaşmasıdır.⁵³
- 4- Katade derki; gündüzün saatlerinden bir saattir.⁵⁴
- 5- İbn Sıkkın bu konuda şu sözü aktarır: “الليل و النهار، يقال لهما العصران”

yani “Gece ve gündüz, ikisine asrân(iki asır) denir.”⁵⁵

- 6- İkinci namazının kılınacağı vakte denir.⁵⁶
- 7- Dehr ve zaman manasındadır. Gündüze ve geceye denir. Asran gece ve gündüzdür ve ikinci vaktine denir. Alıkoymak, hapis manası da vardır. Bir adamın aşiretine de denir. Sahabeler yağın yağmura da asr derlerdi. Bir nesneye mani olmak manasında da kullanılır.⁵⁷

Kur’ân’da tek yerde ismi olduğu surenin ilk Âyetinde geçmektedir.

“وَالْعَصْرِ * إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ”⁵⁸

“İkinci vaktine (Asra; çağa) and olsun ki, İnsan hiç şüphesiz hüsrân içindedir.”

Yemin Vâvının mecrurudur.⁵⁹

Müfessirler tefsirlerde asrın manası konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda üç görüş vardır:

- 1) Her şeyin gölgesinin kendi boyunca ya da iki misli olduğu vakittir. Güneşin zevali ile batışı arasındaki zamandır.⁶⁰
- 2) İkinci namazıdır. Bu namaz zikredilen ikinci vaktinin ismi ile anılır.⁶¹
- 3) Yüzyıl zaman anlamındadır. Felancanın asrı, ümmet asrı der gibi.

1.1.7. قَرْنٌ:

Müfessirler anlamı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Şu anlamlarda kullanılır:

- 1- Bir araya gelen insanların zamanı, dönemidir yani nesil demektir.⁶²

⁵³ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2968.

⁵⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2968.

⁵⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2968.

⁵⁶ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2968.

⁵⁷ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.II, s.542.

⁵⁸ Asr, 103/1-2.

⁵⁹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 830.

⁶⁰ El-Kurtubî Ebu Abdullah Muhammed b Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c.20, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 1985, s.179.

⁶¹ Atfîş Muhammed b. Yusuf, *Tefsiru't-Tefsir*, c.I, Tahte't-Tab'i, Cezâir 1996, s.66.

2- Asır, yüz sene.⁶³

3- Bir ümmetten sonra gelen ümmetin süresidir. Bunun için, on yıl, yirmi yıl, otuz yıl, kırk yıl, altmış yıl, yetmiş yıl, seksendir diyenler olmuştur. Bir zamanın ehli olanlar yani, bir dönemde yaşayanlardır. Onun bin yıl diyenler de olmuştur.⁶⁴

4- Bir nesilden son kişi kaldığında bir karn geçti denir.⁶⁵

5- Zamandan bir vakit denir.⁶⁶

Kur'ân'da 31 defa geçmektedir.

"أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ يُمْكِنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا

وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ"⁶⁷

"Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik. Biz onları, günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık."

أنشأ fiilinin mef'ûlün bihi, ءاخرين kelimesinin mevsufudur.⁶⁸

"وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَانًا وَرَيْنًا"⁶⁹

"Onlardan önce de, eşya ve görünüş bakımından daha güzel olan nice nesiller helâk ettik."

من harfi ceriyle أهلك fiiline bağlanmış mecrur olan temyizdir.⁷⁰

"وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحْسُ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْرًا"⁷¹

⁶² Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Hüseyn et-Teymî er-Razi, *et-Tefsiru'l-Kebîr Mefâtihi'l-Ğayb*, c.XII, Daru İhyai't-Turâs, Beyrut 1998, s.158.

⁶³ Sarı, *El-Mevarid*, s.1223.

⁶⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.V, s.3609.

⁶⁵ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.722.

⁶⁶ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.722.

⁶⁷ En'am, 6/6.

⁶⁸ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 163.

⁶⁹ Meryem, 19/74.

⁷⁰ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 403.

⁷¹ Meryem, 19/98.

“Biz, onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Sen, onlardan herhangi birinden (bir varlık emâresi) hissediyor veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun?”

⁷² harfi ceriyle أَهْلَكَ fiiline bağlanmış mecrur olan temyizdir.

1.2. Sınırlandırılmış Süre İfade Eden Zaman İsimleri

1.2.1. أَجَلٌ :

Şu manalarda kullanılmaktadır:

- 1- Bir şey için belirlenmiş vakit manasındadır.⁷³ Yani zamandan sınırlı bir bölümü ifade eder.
 - 2- Müddet, vade, ölüm vakti.⁷⁴
 - 3- Kur’ân-ı Kerim’de sekiz ila on sene arasında herhangi bir zamanı ifade etmek için kullanılmıştır.⁷⁵
 - 4- Ölüm için amaçlanmış vakittir.⁷⁶
 - 5- Bir şey için belirlenen süredir.⁷⁷
 - 6- Acil ve acele olanın zıddıdır.⁷⁸
 - 7- Bir vaktin gaye ve encamına (varacağı yer) denir.⁷⁹
 - 8- Bir nesnenin müddeti ve zamanına denir.⁸⁰
 - 9- Kıyamet günü anlamında da kullanılmaktadır.
- Kur’ân’da 52 defa geçmektedir.

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَكُتِبُوا ... إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْأَمُوا أَنْ تَكْتُبُوا

صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَى أَجَلِهِ ذ...⁸¹

⁷² Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 405.

⁷³ Reşit Rıza Muhammed, *Tefsiru’l-Menâr li’l-Îmâm Muhammed Abduh*, c.VII, Daru’l-Menar, Kahire 1956, s299.

⁷⁴ Sarı, *El-Mevarid*, s.14.

⁷⁵ Ebü’l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Zemaşşeri, *el-Keşşaf*, c.III, Matbaatü’l-İstikame, Kahire 1953, s.218.

⁷⁶ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arabi’l-Muhît*, c.I, s.32.

⁷⁷ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arabi’l-Muhît*, c.I, s.32.

⁷⁸ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arabi’l-Muhît*, c.I, s.32.

⁷⁹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.1147.

⁸⁰ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.1147.

⁸¹ Bakara, 2/282.

“Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. ...Büyük veya küçük, vâdesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. ...”

Birincisi تكتبوا fiiline إلى harfî ceriyle bağlanmış mecrur olmuştur. İkincisi تكتبوا fiiline إلى harfî ceriyle bağlanmış mecrur olmuştur.⁸²

“... وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ ...”⁸³

“... «Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın! Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen (daha bir müddet savaşı farz kılmasan) olmaz mıydı?» dediler. ...”

آخرت fiiline إلى harfî ceriyle bağlanıp mecrur olmuştur, قريب kelimesinin mevsufudur.⁸⁴

“هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ مَمْرُؤُونَ”⁸⁵

“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel (kıyamet günü) vardır. Siz hâla şüphe ediyorsunuz.”

قضى fiilinin mef'ûlün bihidir.⁸⁶

1.2.2. آخر:

Kur'ân'da آخر ve آخرة olarak iki farklı şekilde gelmektedir. İkisi de aynı anlamda kullanılmaktadır. Şu manalara gelmektedir:

- 1- Bütün yaratılmışların yok olmasından sonra kalandır.⁸⁷
- 2- Eski olanın, önden gelenin zıddıdır. Kadim olanın tersidir.⁸⁸

⁸² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 60.

⁸³ Nisa, 4/77.

⁸⁴ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 113.

⁸⁵ En'am, 6/2.

⁸⁶ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 162.

⁸⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhîr*, c.I, s.38.

⁸⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhîr*, c.I, s.38.

3- Kıyamet demektir. Sura üflendikten sonraki zamandır.⁸⁹

4- Kadim lafzının zıddıdır.⁹⁰

5- Her şeyin sonuna denir.⁹¹

Kur'ân'da 145 defa geçmektedir.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ⁹²

İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde «Allah'a ve ahiret gününe inandık» derler.

يوم kelimesinin sıfatıdır.⁹³

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّائِينَ وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ

عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ⁹⁴

Şüphesiz iman edenler; yahudilerden, hıristiyanlardan ve sâbiilerden de Allah'a ve ahiret gününe inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur onlar üzüntü çekmeyeceklerdir.

يوم kelimesinin sıfatıdır.⁹⁵

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ

وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ⁹⁶

İbrâhim, "Rabbim! Burayı güvenli bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları da çeşitli ürünlerle rızıklandır" diye dua etmişti. Allah buyurdu ki: "İnkâr edene de az bir süre dünya nimetleri veririm, ama sonunda onu cehennemin azabına sürerim. O ne kötü bir sondur"!

⁸⁹ İbn Manzur, Lisânu'l-Arabi'l-Muhît, c.I, s.38.

⁹⁰ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhit, c.II, s.121.

⁹¹ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhit, c.II, s.121.

⁹² Bakara, 2/8.

⁹³ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 4.

⁹⁴ Bakara, 2/62.

⁹⁵ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 13.

⁹⁶ Bakara, 2/126.

يوم kelimesinin sıfatıdır.⁹⁷

1.2.3. أَمَدٌ:

Şu manalardadır:

- 1- Ömrün sonudur. Ecelin sonudur.⁹⁸
- 2- Uzun bir zaman dilimidir.⁹⁹
- 3- Her şeyin kalanına denir.¹⁰⁰

Kur'ân'da 4 defa geçmektedir.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ

فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ¹⁰¹

İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen Kur'ân sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı daha gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan bir çoğu yoldan çıkmış kimselerdir.

طال fiilinin failidir.¹⁰²

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُخَضَّرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سَوْءٍ ۖ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا

وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ¹⁰³

Herkesin yaptığı iyiliği de işlediği kötülüğü de önüne konmuş olarak bulacağı gün, (insan) ister ki kendisi ile kötülükleri arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah kendisi hakkında sizi uyarıyor. Allah kullarına çok şefkatlidir.

آن nin ismi olarak gelmiştir.¹⁰⁴

⁹⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 24.

⁹⁸ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.I, s.125.

⁹⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.I, s.125.

¹⁰⁰ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.1070.

¹⁰¹ Hadid, 57/16.

¹⁰² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 721.

¹⁰³ Ali İmran, 3/30.

تُمْ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا¹⁰⁵

Sonra da iki guruptan hangisinin kaldıkları müddeti daha iyi hesap edeceğini görelim diye onları uyandırdık.

لَبِثُوا fiilinin mef'ûlün bihidir.¹⁰⁶

1.2.4. أُمَّة :

Şu manalarda kullanılmıştır:

1- حين ve وقت manalarında kullanılmıştır¹⁰⁷.

2- Zamandan bir vakittir¹⁰⁸.

İnsan topluluğu anlamına gelmekle birlikte Kur'ân-ı Kerim'de Hud 8 ve Yusuf 45. Âyeti kerimelerinde zaman anlamında kullanılır.

"وَلَيْنِ أَخْرَنَ عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لِّيَقُولُوا مَا يَخْبِئُ لَهُمْ يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ

مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ"¹⁰⁹

"And olsun ki, onların azabını sayılı bir süreye kadar ertelese, "Onu alıkoyan nedir?" derler. Bilin ki, onlara azab geldiği gün, artık geri çevrilmez; alaya aldıkları şey onları mahvedecektir."

آخر fiiline إلى harfi ceriyle bağlanıp mecrur olmuştur, معدودة nin mevsufudur.¹¹⁰

"وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ"¹¹¹

"Hapisteki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zaman sonra Yusuf'u hatırladı ve: "Ben size bunu yorumlayacağım, hele beni gönderin" dedi."

¹⁰⁴ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 68.

¹⁰⁵ Kehf, 18/12.

¹⁰⁶ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 381.

¹⁰⁷ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhit, c.IV, s.175.

¹⁰⁸ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arabi'l-Muhît, c.I, s.135.

¹⁰⁹ Hud, 11/8.

¹¹⁰ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 285.

¹¹¹ Yusuf, 12/45.

¹¹² بعد kelimesinin muzâfun ileyhidir. fiilinin mef'ûlün fihi olan

1.2.5. بَعَثَ :

Bu kelime Kur'ân-ı Kerim'de geçtiği her yerde azaba, kıyamet saatiyle alakalı kullanılmıştır. Şu manalara gelmektedir:

- 1- Âniden manasındadır. ¹¹³
- 2- Ansızın, birdenbire gelmek, sürpriz yapmak, beklenmedik, ansızın. ¹¹⁴
- 3- Ansızın ve ansızın meydana gelen manasına isimdir. ¹¹⁵

Kur'ân'da 13 defa geçmektedir.

"قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّى إِذَا جَاءَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ

يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ" ¹¹⁶

"Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihayet onlara Kıyamet vakti ansızın gelip çatinca, onlar, günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki: «Dünya da iyi amelleri terketmemizden dolayı vah bize!» Dikkat edin, yüklendikleri şey ne kötüdür!"

¹¹⁷ الساعة kelimesinin hâlidir. fiilinin faili جاءت

"فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ

مُبْلِسُونَ" ¹¹⁸

"Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler."

¹¹² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 310.

¹¹³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhît*, c.I, s.317.

¹¹⁴ Sarı, *El-Mevârid*, s.115.

¹¹⁵ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.550.

¹¹⁶ En'am, 6/31.

¹¹⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 166.

¹¹⁸ En'am, 6/44.

119 fiilinin faili olan نا zamirinin hâlidir.

"قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الظَّالِمُونَ" ¹²⁰

"De ki: "Allah'ın azabı size ansızın veya açıkça gelirse, zalimlerden başkası mı yok olur? Bana bildirin."

121 fiilinin faili عذاب kelimesinin hâlidir.

1.2.6. حِينَ:

Bu kullanım Kur'ân-ı Kerim'de otuz dört yerde nekra olarak bir yerde ise حينئذ sigasıyla geçmektedir. حين nin zaman ismi olduğu konusunda ittifak olmasının yanında manası konusunda ihtilaf vardır. Bazıları onun belirli bir zaman bazıları ise belirsiz bir zaman ifade ettiğini ¹²² söylemişlerdir.

Şu manalara gelmektedir:

- 1- Bir şeyin vakti yaklaşmak, vakti gelmek. ¹²³
- 2- Tüm zamanlar için kullanılan kapalı bir zaman birimidir. ¹²⁴
- 3- Şimdiki zaman kastedilmiştir. ¹²⁵
- 4- Kıyamet günüdür. ¹²⁶
- 5- Kıyamet'e kadar olan zaman dilimini ifade eder. ¹²⁷
- 6- Ecel manasındadır. ¹²⁸
- 7- Zaman manasındadır ki vakti mübhemdir. Tüm zamanlar için kullanılır. Uzayan yahut kısalan vakit, sene yahut ay, yedi sene yahut iki sene, altı ay yahut iki ay farketmez bu zamanların hepsine mahsus kullanılır. ¹²⁹
- 8- Her sabah ve akşama denir. ¹³⁰

¹¹⁹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 169.

¹²⁰ En'am, 6/47.

¹²¹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 169.

¹²² Er-Razi, *et-Tefsiru'l-Kebîr*, c.III, s.18.

¹²³ Sarı, *El-Mevarid*, s.367.

¹²⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîr*, c.II, s.1073.

¹²⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîr*, c.II, s.1074.

¹²⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîr*, c.II, s.1074.

¹²⁷ Atfîş Muhammed b. Yusuf, *Tefsiru't-Tefsir*, c.I, s. 59.

¹²⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîr*, c.II, s.1074.

¹²⁹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.298.

- 9- Belirli bir müddet manasındadır.¹³¹
10- Vakit, müddet, müddeti belirsiz vakit.¹³²
Kur'ân'da 35 defa geçmektedir.

"فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ

وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ" ¹³³

"Şeytan onların ayaklarını kaydırıp haddi tecavüz ettirdi ve içinde bulundukları (cennetten) onları çıkardı. Bunun üzerine: Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz, sizin için yeryüzünde barınak ve belli bir zamana dek yaşamak vardır, dedik."

Haber olarak gelmiştir, إلى harfi cerinin mecrurudur.¹³⁴

"... وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ" ¹³⁵

"... Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakiler ancak onlardır!"

عاهدوا fiilinin mef'ûlün fihidir.¹³⁶

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ تُبَدَ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبَدَ

لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ" ¹³⁷

"Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın. Eğer Kur'ân indirildiği zaman onları sorarsanız size açıklanır. (Açıklanmadığına göre) Allah onları affetmiştir. (Siz sorup da başınıza iş çıkarmayın). Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir."

تسألوا fiilinin mef'ûlün fihidir.¹³⁸

¹³⁰ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhit, c.IV, s.298.

¹³¹ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arabi'l-Muhît, c.II, s.600.

¹³² Sarı, El-Mevarid, s.368.

¹³³ Bakara, 2/36.

¹³⁴ Tantavî, İrabul-Kur'ân, 9.

¹³⁵ Bakara, 2/177.

¹³⁶ Tantavî, İrabul-Kur'ân, 15.

¹³⁷ Bakara, 5/101.

1.2.7. السَّاعَةُ:

السَّاعَةُ kelimesi şu manalara gelmektedir:

- 1- Gündüzün ve gecenin kısımlarından bir kısımdır.¹³⁹
- 2- Yaşanılan, idrak edilen zamandır.¹⁴⁰
- 3- Az bir zaman demektir.¹⁴¹
- 4- Kıyametin gerçekleştiği zamandır. Kıyamet saat diye isimlendirilmiştir. Zeccâc der ki; ibadete gerek kalmayan zamanın ismidir.¹⁴²
- 5- Kıyamette insanların diriltildiği zamandır.¹⁴³
- 6- Saat, vakti belirleyen, şimdi, vakitten bir cüz, 60 dakika, kıyamet.¹⁴⁴
- 7- Marife olarak kıyamet vaktini ifade eder.¹⁴⁵ Dünyanın son saatine¹⁴⁶, kıyamet'in aniden gerçekleşeceğine¹⁴⁷, kıyametten sonra hesabın çok kısa bir zamanda gerçekleşeceğine¹⁴⁸, onun kısa bir zamanın yanında sonsuzluğu¹⁴⁹ ifade ettiğine deliller vardır.
- 8- Gece ve gündüzün cüzlerinden bir cüzdür ki, altmış dakikadan ibarettir. Ve vakti hazıra denir. Ve kıyametin kaim olacağı saate denir.¹⁵⁰
- 9- İçerisinde bir işin yapıldığı belirli bir vakti ifade eder¹⁵¹. Örneğin "جلسْتُ إليه ساعة" Biraz oturdum manasındadır.

Kur'ân'da 48 defa geçmektedir.

¹³⁸ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 157.

¹³⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.III, s.2151.

¹⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.III, s.2151.

¹⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.III, s.2151.

¹⁴² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.III, s.2151.

¹⁴³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.III, s.2151.

¹⁴⁴ Sarı, *El-Mevârid*, s.796.

¹⁴⁵ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tahrîru'l-Ma'na's-Sedîd ve Tenvîru'l-Akli'l-Cedîd Min Tefsîri'l-Kitabi'l-Mecîd*, c.VII, Daru't-Tunûsî, Tunus 1984, s.214.

¹⁴⁶ Ebu'l-Fazl Şihabüddîn es-Seyyid el-Âlûsî el-Bağdâdî, *Ruhu'l-Meânî fî't-Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Âzîm ve's-Sebu'l-Mesânî*, thk. Ali Abdülbârî 'Atıyye, c.III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, s.240.

¹⁴⁷ Atfîş Muhammed b. Yusuf, *Tefsîru't-Tefsîr*, c.IV, s.54.

¹⁴⁸ Reşit Rıza Muhammed, *Tefsîru'l-Menâr li'l-İmâm Muhammed Abduh*, c.VII, s.359.

¹⁴⁹ Atfîş Muhammed b. Yusuf, *Tefsîru't-Tefsîr*, c.III, s.275.

¹⁵⁰ Firuzâbâdî, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.298.

¹⁵¹ Semih Âtûf ez-Zehîn, *Tefsîru'l-Müfredati Elfâzi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, Daru'l-Kitâb, Beyrut 1984, s.447.

"قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّى إِذَا جَاءَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ

يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ" ¹⁵²

"Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihayet onlara Kıyamet vakti ansızın gelip çatınca, onlar, günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki: «Dünya da iyi amelleri terketmemizden dolayı vah bize!» Dikkat edin, yüklendikleri şey ne kötüdür!"

جاءت fiilinin failidir. ¹⁵³

"قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ" ¹⁵⁴

"De ki: Ne dersiniz; size Allah'ın azabı gelse veya o kıyamet gelip çatıverse size, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Doğru sözlü iseniz (söyleyin bakalım)!"

أتت fiilinin failidir. ¹⁵⁵

"وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ" ¹⁵⁶

"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler."

يستأخرون fiilinin mef'ûlün fihidir. ¹⁵⁷

1.2.8. مُدَّةٌ:

Şu manalara gelmektedir:

- 1- Zaman ve mekandan bir gayedir. ¹⁵⁸
- 2- Uzun ya da kısa bir zaman parçasıdır. ¹⁵⁹
- 3- Zamandan bir miktara denir. ¹⁶⁰

¹⁵² En'am, 6/31.

¹⁵³ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 166.

¹⁵⁴ En'am, 6/40.

¹⁵⁵ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 168.

¹⁵⁶ A'raf, 7/34.

¹⁵⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 197.

¹⁵⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîd*, c.VI, s.4158.

¹⁵⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîd*, c.VI, s.4158.

Kur'ân'da tek yerde geçmektedir:

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا الْبَيْعَ عِندَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden bilâhare yükümlülüklerini eksiksiz yerine getiren ve sizin aleyhinize kimseye arka çıkmayanlar müstesna; onlara verdiğiniz söze süresi doluncaya kadar riayet ediniz. Allah haksızlıktan sakınanları sever.

1.2.9. مُرْسَاهَا:

Kurtubi bu kelimenin beş manada kullanıldığını söylemiştir¹⁶¹:

- 1- Bir şeyin sonuçlanması manasında,
- 2- Bir şeyin zamanı manasında,
- 3- Bir şeyin dayanağı manasında,
- 4- Bir şeyin veya olayın gerçekleşmesi manasında,
- 5- Bir şeyin durma ve demirleme zamanı manasında kullanıldığını söylemiştir.

Kur'ân'da 3 defa geçmektedir.

"يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي..."¹⁶²

"Sana kıyametin gelip çatacağı zamanı soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. ..."

Haberi öne geçip mahzuf olmuş olan cümlelerin mübtedasıdır.¹⁶³

"وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ"¹⁶⁴

"(Nuh) dedi ki: «Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması(durma zamanı) da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.»"

¹⁶⁰ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhit, c.II, s.22.

¹⁶¹ El-Kurtubî Ebu Abdullah Muhammed b Ahmed, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, c.VII, s.335.

¹⁶² A'raf, 7:187.

¹⁶³ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 223.

¹⁶⁴ Hud, 11/41.

Haberi öne geçip mahzûf olan cümlelerin mübtedası olan مجراها tamlamasına Vâv ile matuf olmuştur. ها zamirinin muzâfıdır.¹⁶⁵

"يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا"¹⁶⁶

“Sana kıyameti sorarlar: Gelip çatması ne zamandır? (derler.)”

Haberi öne geçip mahfuz olmuş olan cümlelerin mübtedasıdır.¹⁶⁷

1.2.10. وَقْتُ:

Kur’ân’da türevleriyle وقت, ميقات, مواقيت ve موقوت şekillerinde geçmektedir. Üç yerde وقت olarak, yedi yerde ميقات, bir yerde مواقيت ve bir yerde موقوت olarak geçmektedir. Şu manalarda kullanılmaktadır:

1- Vakıt, zaman, vakitli, birden.¹⁶⁸

2- Zamandan bir kısımdır. İbn Said, vakit bilinen zamanın kısımlarından olduğunu söylemiş, çoğunlukla geçmiş zaman için kullanılsa da gelecek zaman için kullanıldığına da dikkat çekmektedir. Sibeveyh vakit lafzını zamanın mekanı olarak nitelemiştir. Çünkü Sibeveyh’e göre mil gibi, fersah gibi, mesafe gibi vaktin kısımları da, zaman gibidir. Arap dilcilerine göre vakit sınırlıdır.¹⁶⁹

3- Zamandan bir miktar ayrılmış parçaya denir.¹⁷⁰

Kur’ân’da 12 defa geçmektedir.

"إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ"¹⁷¹

“Bilinen bir vakte kadar”

إلى harfî ceriyle mecrur olmuş يوم nin muzâfun ileyhi, المعلوم kelimesinin mevsufudur.¹⁷²

¹⁶⁵ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 290.

¹⁶⁶ Naziat, 79/42.

¹⁶⁷ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 791.

¹⁶⁸ Sarı, *El-Mevarid*, s.1673.

¹⁶⁹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arabî’l-Muhîd*, c.VI, s.4887.

¹⁷⁰ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.634.

¹⁷¹ Hicr, 15:38.

"إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ"¹⁷³

“Bilinen bir vakte kadar”

إلى harfî ceriyle mecrur olmuş يوم nin muzâfun ileyhi, المعلوم kelimesinin mevsufudur.¹⁷⁴

"يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ..."¹⁷⁵

“Sana kıyameti, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz.”

يَجْلِي fiiline ل harfî ceriyle bağlanıp mecrur olmuştur, ها zamirinin de muzâfıdır.¹⁷⁶

1.3. Yakınlaşma İfade Eden Zaman İsimleri

1.3.1. أَنفَا :

Şu manalara gelmektedir:

- 1- أَنفَا zaman cinsinden bir zarftır.¹⁷⁷
- 2- أَنفَا ile kast edilen bir kimse için kendisine en yakın zamandır.¹⁷⁸
- 3- Pek yakın geçmişte, biraz önce.¹⁷⁹
- 4- Hâle yakın zamana geçmişten kinaye olur.¹⁸⁰

Kur’ân’da Sâdece Muhammed Suresi 16. Âyeti kerimesinde geçmektedir.

"وَمِنْهُمْ مَّنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ أَنفَا أُولَئِكَ الَّذِينَ

طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ"¹⁸¹

¹⁷² Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 340.

¹⁷³ Sad, 38/81.

¹⁷⁴ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 604-605.

¹⁷⁵ A’raf, 7/187.

¹⁷⁶ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 222.

¹⁷⁷ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arabî’l-Muhît*, c.I, s.152.

¹⁷⁸ El-Kurtubî Ebu Abdullah Muhammed b Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c.XVI, s.238.

¹⁷⁹ Sarı, *El-Mevârid*, s.54.

¹⁸⁰ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.524.

“Onların arasında, seni dinleyenler vardır. Fakat senin yanından çıkınca kendilerine bilgi verilmiş olanlara «Az önce ne demişti?» diye sorarlar. Bunlar, Allah'ın kalplerini mühürlediği, hevâ ve heveslerine uyan kimselerdir.”

قال fiilinin mef'ûlün fihidir.¹⁸²

1.3.2. الآن :

Bu isim Kur'ân-ı Kerimde Sâdece marife olarak gelir. Sekiz yerde geçmektedir. Elif ve Lâm ile bir anlaşılmaya veya bir vakte işaret eder.¹⁸³

Genel olarak şu anlamlarda kullanılmaktadır:

- 1- Şimdi, hâli hazırda.¹⁸⁴
- 2- Bir şeyin vaktinin yaklaşması ve onun anlaşılması demektir.¹⁸⁵
- 3- Zeccâc der ki; onun manası sana yaklaştı, yaklaşıyor demektir.¹⁸⁶
- 4- Bir amaca ulaşıldığı zamandır.¹⁸⁷
- 5- Gecedir ve gecenin saatleridir.¹⁸⁸
- 6- Vakit demektir.¹⁸⁹
- 7- İçinde hazır olduğun vaktin ismidir.¹⁹⁰

Kur'ân'da 8 defa geçmektedir.

... قَالُوا اَلْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبْحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ¹⁹¹

... "İşte şimdi doğrusunu anlattın" dediler ve ineği (bulup) kestiler, ama az daha (bunu) yapmayacaklardı.

قالوا fiilinin mef'ûlün fihidir.¹⁹²

¹⁸¹ Muhammed, 47/16.

¹⁸² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 674.

¹⁸³ El-Kurtubî Ebu Abdullah Muhammed b Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c.VIII, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 1985, s.351.

¹⁸⁴ Sarı, *El-Mevarid*, s.60.

¹⁸⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhît*, c.I, s.161.

¹⁸⁶ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhît*, c.I, s.161.

¹⁸⁷ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhît*, c.I, s.161.

¹⁸⁸ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhît*, c.I, s.162.

¹⁸⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhît*, c.I, s.162.

¹⁹⁰ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.555.

¹⁹¹ Bakara, 2/71.

... فَأَلَّنَ بِأَشْرُوهُمْ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ...¹⁹³

...*Şimdi* artık onlarla birleşin ve Allah'ın sizin için yazdığını isteyin. ...

Hazfolmuş isti'naf olan fiilin mef'ûlün fihidir.¹⁹⁴

وَلَيْسَتْ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ النَّ وَلَا الَّذِينَ

يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا¹⁹⁵

Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çattığında "Ben *şimdi* tövbe ettim" diyenlerle kâfir olarak ölenler için kabul edilecek tövbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışsındır.

تبت fiilinin mef'ûlün fihidir.¹⁹⁶

1.4. Yineleme İfade Eden Zaman İsimleri

1.4.1. تَارَةً:

Şu manalara gelmektedir:

1- حِينَ manasında ve tekrar demektir. Bir kez daha anlamlarındadır.¹⁹⁷

2- Vakit ve herhangi bir vakit manasındadır ki tekrar anlamında bir kere daha demektir.¹⁹⁸

Kur'ân-ı Kerim'de İsra Suresi 69. Ayeti kerimesinde ve Taha Suresi 55. Ayeti kerimesinde toplam 2 defa geçmektedir.

أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ...¹⁹⁹

Yoksa sizi tekrar denize döndürüp, üzerinize ortalığı yıkan bir fırtına gönderip, inkarlarınızdan ötürü sizi suda boğmasından güvende misiniz?

¹⁹² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 14.

¹⁹³ Bakara, 2/187.

¹⁹⁴ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 36.

¹⁹⁵ Nisa, 4/18.

¹⁹⁶ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 101.

¹⁹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.I, s.455.

¹⁹⁸ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.II, s.187.

¹⁹⁹ İsra, 17/69.

يَعِيدُ fiilinin mef'ûlün mutlağdır.²⁰⁰

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى²⁰¹

Sizi ondan (topraktan) yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız.

يُخْرِجُ fiilinin mef'ûlün mutlağdır.²⁰²

1.4.2. أَطْوَارًا:

Şu manalara gelmektedir:

- 1- تَارَةً demektir.²⁰³
- 2- Evre, evreler, yaratılış evreleridir.²⁰⁴
- 3- Bir kere, bir defa demektir. Kader ve miktar manasıdır.²⁰⁵

Kur'ân-ı Kerim'de sadece Nuh Suresi 14. Ayeti kerimesinde geçmektedir.

وَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ أَطْوَارًا²⁰⁶

'Hâlbuki, O, sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır.'

Vavı haliye ile önceki cümleye bağlanmış haldir.²⁰⁷

²⁰⁰ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 374.

²⁰¹ Taha, 20/55.

²⁰² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 410.

²⁰³ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2717.

²⁰⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2718.

²⁰⁵ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.II, s.501.

²⁰⁶ Nuh, 71/14.

²⁰⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 768.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE ZAMAN İFADE EDEN AŞİKÂR İSİMLER

Kur'ân-ı Kerîm'de zamanı ifade eden çeşitli kelimeler hem bir işin ya da ibadetin vaktini bildirmek yahut tarihî bir hadiseye atıfta bulunmak amacıyla hem kronolojik bağlamlarda hem de kozmolojik anlamda yer alır. **يوم** (gün), **شهر** (ay) ve **سنة** (yıl) gibi sınırlı zaman belirtenler içinde en sık kullanılanı **يوم** dir. Kur'ân'da yevm kelimesi yirmi dört saatlik tam gün anlamının yanı sıra süre kaydı olmaksızın zaman dilimi anlamında da kullanılır. Kıyamet ve âhirete dair âyetlerde “kıyamet günü, son gün, hesap günü, ayırım günü, din günü” gibi ifadeler çok sık geçer. Göklerin ve yerin yaratılışıyla ilgili âyetlerdeki yevm kelimesinden çok uzun süreli kozmolojik evrelerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Secde sûresinde (32/4-5) kozmik yaratılıştan bahseden açıklamanın ardından gelen “sizin saydıklarınıza göre bin yıl tutan bir gün” sözü de bunu göstermektedir. Başka bir âyette de meleklerin Allah'a yükselişinin “miktarı elli bin yıl” tutan bir günü aldığı bildirilir (el-Hac 22/47; ayrıca bk. el-Meâric 70/1-4). Kur'ân'da zamanla ilgili bir başka kavram olan **ساعة** çoğunlukla kâinatın son bulacağı zamanı ifade etmekte, bazı âyetlerde de insanların ecellerinin değişmezliği bağlamında geçmektedir.²⁰⁸

Gök cisimlerinin hareket ve konumlarının oluşturduğu matematik referans sistemi sebebiyle gün, ay ve yılların hesaplanabilir oluşu Kur'ân'da özellikle vurgulanmaktadır (el-En'âm 6/96; er-Rahmân 55/5). Gün, ay ve yıllar Allah tarafından bir düzene ve hesaba bağlanmış olup bu bilginin, gök cisimlerinin hareketinde matematiksel bir sistem bulunduğu yönünde kişiyi teorik bir fikre sevketmesi yanında insanların zamanla ilgili işlerini düzenlemeleri hususunda sistemin pratik yararına da dikkat çekilmektedir. Kur'ân'da bir tam gün -namaz vakitleriyle de ilişkilendirilerek- sabah (en-Nûr 24/58), öğle (er-Rûm 30/18), gün ortası (el-Bakara 2/238), ikindi (el-Asr 103/1), akşam (er-Rûm 30/17), yatsı (en-Nûr 24/58), sabah ve akşam (el-İnsân 76/25) gibi zaman dilimlerine ayrılır. Bazı âyetlerde fecir (el-Fecr 89/1), kuşluk vakti (ed-Duhâ 93/1), asır (el-Asr 103/1) örnekleriyle zamana yemin edilmesi onun değerine işarettir. Hilâlin ilk doğuşu yeni

²⁰⁸ İlhan Kutluer, “Zaman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2016, ss. 111-112.

bir ayın veya yılın başlangıcını göstermekte olup ramazan orucu (el-Bakara 2/185) ve hac (el-Bakara 2/189) gibi her yıl tekrarlanan bazı ibadetlerin ve diğer uygulamaların özel zamanlarını tesbit bakımından görülmesi önem taşır.²⁰⁹

2.1. Sene ve Kısımlarını İfade Eden Zaman İsimleri

2.1.1. حَوْلُ:

حول kelimesi şu anlamlara gelir:

- 1- Senedir çünkü sene eskir ve değişir.²¹⁰
- 2- Ele geçen senelerdir.²¹¹
- 3- Çocuğun buluğa ermesidir, buluğa erdikten sonra geçen yıllardır.²¹²
- 4- Bir halden başka hale geçmek, bir yıl tamam olmak, bir şey değişmek.²¹³
- 5- Bir yıllık çocuğa denir yahud dişi doğurmaksızın erkek doğurmuş ya da onun aksi olan avrat veya deveye denir.²¹⁴

Kur'an'da zaman anlamı ile sâdece 2 defa geçmektedir.

"وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ

عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَّعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ"²¹⁵

"İçinizden ölüp, eşler bırakacak olanlar, evlerinden çıkarılmaksızın, senesine kadar eşlerinin geçimini sağlayacak şeyi vasiyet etsinler; eğer çıkarlarsa kendilerinin meşru olarak yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur. Allah güçlüdür, Hakim'dir."

إلى harfi ceri ile يذرون fiiline bağlanıp mecrur olmuştur.²¹⁶

²⁰⁹ İlhan Kutluer, "Zaman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2016, ss. 111-112

²¹⁰ El-Merâğî Ahmed Mustafa, *Tefsiru-l'Merâğî*, c.2, s.204.

²¹¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîr*, c.II, s.1054.

²¹² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîr*, c.II, s.1054.

²¹³ Sarî, *El-Mevârid*, s.361.

²¹⁴ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.1255.

²¹⁵ Bakara, 2/240.

²¹⁶ Tantavî, *İrabul-Kur'an*, 49.

"وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ل..."²¹⁷

"Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. ..."

²¹⁸ يرضعن fiilinin mef'ûlün fihidir, کاملين kelimesinin mevsufudur.

2.1.2. سَنَةٌ:

سنة kelimesi şu anlamlarda kullanılır:

- 1- Kuraklık anlamı ile kullanılır, zaman anlamındadır.²¹⁹
- 2- Yıl, kuraklık, kurak yer.²²⁰
- 3- Yıla denir.²²¹
- 4- Kuyu çevresinde dönerek su çeken deveye denir ki yıl daire olmakla bilinir.²²²

Kur'ân'da 7 defa tekil, 12 defa çoğul olmak üzere toplam 19 defa geçer geçer:

"وَلَتَجِدَنَّ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرَ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحِّجِهِ

مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُعَمَّرَ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ"²²³

"Yemin olsun ki, sen onları yaşamaya karşı insanların en düşkününü olarak bulursun. Putperestlerden her biri de arzular ki, bin sene yaşasın. Oysa yaşatılması onu azaptan uzaklaştırmaz. Allah onların yapmakta olduklarını eksiksiz görür."

²²⁴ ألف kelimesinin muzâfun ileyhidir, fiilinin mef'ûlün fihi olan يعمر

"قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ"²²⁵

²¹⁷ Bakara, 2/233.

²¹⁸ Tantavi, *İrâbul-Kur'ân*, 47.

²¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.III, s.2128.

²²⁰ Sarî, *El-Mevârid*, s.788.

²²¹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.1015.

²²² Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.1015.

²²³ Bakara, 2/96.

²²⁴ Tantavi, *İrâbul-Kur'ân*, 19.

²²⁵ Maide, 5/26.

“Allah, «Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülmeye» dedi.”

Mansub zarf olan اربعين sayısının temyizidir.²²⁶

"وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ"²²⁷

“(Resûlüm!) Onlar senden azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah vâdinden asla dönmez. Muhakkak ki, Rabbinin nezdinde bir gün sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir.”

ك harfi ceriyle mecrur olmuş ألف kelimesinin muzâfun ileyhidir.²²⁸

2.1.3. عَامٌ:

Genelde sene ve âm birbirlerinden farklı kullanılırlar. Şu anlamlarda kullanılır:

- 1- Âm denilen yılların bereketli ve rahmetli yıllar olduğu söylenilir.²²⁹
- 2- İbn Side derki; zaman anlamıyla beraber onunla ağacın dalları ve benzerleri kastedilir, nehirde onunla tabir olunur.²³⁰ Yani rahmet ve bereketle geçen yıllar kastedilmektedir.

- 3- Yıl, sene, gündüz.²³¹

- 4- Yıla denir, bereket anlamından dolayı nehre de denir.²³²

Kur’ân’da 9 defa geçmektedir. Lokman Suresi 14. Âyeti kerimesi hariç hepsinde tekil olarak gelir.

"أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ

بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتُ مِائَةَ عَامٍ ..."²³³

²²⁶ Tantavi, *İrâbul-Kur’ân*, 141.

²²⁷ Hac, 22/47.

²²⁸ Tantavi, *İrâbul-Kur’ân*, 440.

²²⁹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arabi’l-Muhît*, c.IV, s.3178.

²³⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arabi’l-Muhît*, c.IV, s.3178.

²³¹ Sarı, *El-Mevârid*, s.1068.

²³² Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.416.

²³³ Bakara, 2/259.

“Yahut görmedin mi o kimseyi ki, evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş (alt üst olmuş) bir kasabaya uğradı; «Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba!» dedi. Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti. Ne kadar kaldın? dedi. «Bir gün yahut daha az» dedi. Allah ona: Hayır, yüz sene kaldın. ...”

Birincisi أَمَات fiilinin mef’ûlün fihi olan مائة kelimesinin muzâfun ileyhidir.

İkincisi لَبِث fiilinin mef’ûlün fihi olan مائة kelimesinin muzâfun ileyhidir.²³⁴

“أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ”²³⁵

“Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belâlarla) imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Sonra da ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar.”

يُفْتَنُونَ fiiline فِي harfî ceri ile bağlanıp mecrur olmuş كُل kelimesinin muzâfun ileyhidir.²³⁶

“وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِتِيَ

الْمَصِيرُ”²³⁷

“Biz insana, ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Annesi onu, güçsüzlükten güçsüzlüğe uğrayarak karnında taşımıştı. Çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bana ve ana babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş banadır.”

فِصَالُهُ kelimesinin mübtedası olduğu cümlelerin haberidir, فِي harfî ceri ile mecrur olmuştur.²³⁸

²³⁴ Tantavi, İrabul-Kur’ân, 54.

²³⁵ Tevbe, 9/126.

²³⁶ Tantavi, İrabul-Kur’ân, 264.

²³⁷ Lokman, 31/14.

²³⁸ Tantavi, İrabul-Kur’ân, 540.

2.1.4. شَهْر:

الشهر kelimesi şu anlamlardadır:

- 1- Bir şeyi şöhretlendirmek manasınadır.²³⁹
- 2- Ehli ilim ve danışmana denir.²⁴⁰
- 3- Hilal ve aya denir ve aydan bilinen sayıkastedilir.²⁴¹
- 4- Ay, yeni ay, senenin on iki ayından biri.²⁴²
- 5- Aydır; bilinirliği ve görünürlüğü ile isimlendirilmiştir. Günlerinin sayısı bilinir.²⁴³
- 6- İbn Esir demiştir ki; o hilaldir, şöhretinden ve görünürlüğünden dolayı böyle isimlendirilmiştir.²⁴⁴

Kur'ân'da Bakara Suresi 36. Âyeti kerimesinde ayların sayısı Allah katında on iki olduğu zikrolunarak bu konu açıklanmıştır.

"إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ..."²⁴⁵

"Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah'a göre ayların sayısı on iki aydır. ..."

Elbette burada bahsedilen kameri aylardır, şemsi aylar değildir. Ayette geçmekte olan "مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ" ifadesi kameri takvimde olan yıl hesabından bahsedildiğini göstermektedir. Bazı ibadetlerin belirli aylarda yapılması ve Âyeti kerime ile de ay hesabı dini bir boyut kazanmıştır.

Kur'ân'da türevleri ile beraber 21 defa geçmektedir:

"شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ

فَلْيَصُمْهُ..."²⁴⁶

²³⁹ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhit, c.II, s.456.

²⁴⁰ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhit, c.II, s.456.

²⁴¹ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhit, c.II, s.456.

²⁴² Sarı, El-Mevarid, s.842.

²⁴³ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arabi'l-Muhît, c.IV, s.2351.

²⁴⁴ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arabi'l-Muhît, c.IV, s.2351.

²⁴⁵ Bakara, 2/36.

“Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur’ân’ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. ...”

Birincisi mübtedadır ve رمضان kelimesine muzâf olmuştur. İkincisi شهد fiilinin mef’ûlün bihidir.²⁴⁷

" الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتِ قِصَاصٌ فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ " ²⁴⁸

“Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah müttakîlerle beraberdir.”

Birincisi mübtedadır, الحرام kelimesinin mevsufudur. İkincisi ب harfi cerine mecrur olmuş haberdir, الحرام kelimesinin mevsufudur.²⁴⁹

" يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ " ²⁵⁰

“Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. ...”

يسئلونك fiiline عن harfi ceriyle bağlanıp mecrur olmuştur, الحرام kelimesinin mevsufudur.²⁵¹

2.1.5. يَوْمٌ:

Neredeyse Kur’ân-ı Kerim’de her surede geçmektedir. Kur’ân-ı Kerim’de en çok geçen zaman bildiren isimdir. Bu kelimeyi Kur’ân-ı Kerim’de şu sigalarda geçmektedir:

- 1- يَوْمًا Müfred ve nekre olarak:

²⁴⁶ Bakara, 2/185.

²⁴⁷ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 33-34.

²⁴⁸ Bakara, 2/194.

²⁴⁹ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 38.

²⁵⁰ Bakara, 2/217.

²⁵¹ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 43.

- 2- Müfred ve Marif olarak: يوم التغابن , يوم الحساب , يومهم , يومكم , اليوم
- 3- Müsenna ve nekre olarak: يومين
- 4- Cem'i ve nekre olarak: أيام
- 5- Cem'i ve marife olarak: الايام
- 6- Sigayla : يومئذ

اليوم kelimesi şu manalarda kullanılmaktadır:

- 1- Bunlardan biri "اليوم محروف مقداره من الطلوع الشمس الى غروبها" tanımıyla güneşin doğuşundan batışına kadar olan miktar olarak tarif edilmiştir.²⁵² Bazı müfessirler haftanın ilk günü hakkında ve günün sonunun tespiti konusunda ihtilaf etmişlerdir. Burada gün gündüz manasındadır.²⁵³
- 2- Maruftur ki güne tabir olunur. Müellifin görüşüne göre sabahın doğuşundan güneşin batışına kadar ve gündüz güneşin doğuşundan muteberdir.²⁵⁴
- 3- Gün, yirmi dört saat, hâlihazırda, vakit, bugün.²⁵⁵
- 4- Şimdiki zaman ve الآن anlamında kullanılmaktadır.²⁵⁶
- 5- Geçmiş zaman anlamında da kullanılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de birçok yerde geçmiş zaman manasında kullanılmıştır.
- 6- الساعة²⁵⁷ ve حين²⁵⁸ anlamlarında kullanılmaktadır.
- 7- Yaratılış anlamında da kullanılmaktadır.²⁵⁹
- 8- Genellikle kıyamet ve ahiret ile alakalı kullanılmıştır²⁶⁰.

Kur'ân'da tüm türevleriyle 474 defa geçmektedir.

²⁵² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.VI, s.4984.

²⁵³ Ali Hasan Musa, *et-Tevkîl ve't-Takvîm*, s.56.

²⁵⁴ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.539.

²⁵⁵ Sarı, *El-Mevarid*, s.1695.

²⁵⁶ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.VI, s.4984.

²⁵⁷ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.VI, s.4985.

²⁵⁸ İbn Sellâm Yahya, *Tesârif*, eş-Şirketü't-Tunusî, Tunus 1979, s.350.

²⁵⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.VI, s.4985.

²⁶⁰ İbn Kesîr İmâdüddin Ebu'l-Fidâ İsmail el-Kuraşî ed-Dimeşkî, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c.VII, Daru's-Sikâfe, Cezâir 1990, s.112.

"مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ"²⁶¹

“Ceza gününün mâlikidir.”

Birinci ayetteki ل harfi ceri ile mecrur olan الله kelimesinin sıfatı olan ملك kelimesinin muzâfun ileyhidir.²⁶²

"وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ"²⁶³

“İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde «Allah'a ve ahiret gününe inandık» derler.”

آمن fiiline ب harfi ceri ile bağlanmış ve mecrur olmuştur.²⁶⁴

"إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ"²⁶⁵

“Şüphesiz iman edenler; yahudilerden, hristiyanlardan ve sâbiîlerden de Allah'a ve ahiret gününe inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur onlar üzüntü çekmeyeceklerdir.”

آمن fiiline ب harfi ceri ile bağlanmış ve mecrur olmuştur.²⁶⁶

2.2. Mevsimleri İfade Eden Zaman İsimleri

2.2.1. اَلشَّتَاءُ:

Şu manalarda kullanılmaktadır:

- 1- Kış mevsimi, açlık ve kıtlık.²⁶⁷
- 2- İbn Sikkin şöyle demiştir: Araplarda sene on iki aydır, sonra senenin kısımları altı aylık olarak ikiye ayrılır. Senenin başı kış ile başlar, çünkü kış müzekker, yaz ise müennestir. Sonra kış da ikiye ayrılır, başı son bahar, sonra soğuk

²⁶¹ Fatıha, 1/3.

²⁶² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 2.

²⁶³ Bakara, 2/8.

²⁶⁴ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 4.

²⁶⁵ Bakara, 2/62.

²⁶⁶ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 13.

²⁶⁷ Sarı, *El-Mevarid*, s.808.

kış günleri. Kış ayları üç aydır yani senenin dörtte biridir. Sıcak yaz günleri de üçer aylık iki kısma ayrılır. Böylece sene on iki ay olur. Dilekler demişlerdir ki; soğukla kışa girilir, sıcakla yaza girilir yani soğuk kışa, sıcak yaza delalet eder.²⁶⁸

Kur'ân'da Kurayş Suresi 2. Âyeti kerimesinde geçmektedir:

"إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ"²⁶⁹

“Kış ve yaz seyahatleri onlara kolaylaştırıldığı için”

Fiili hazfolmuş mef'ûlün bih olan رحلة kelimesinin muzâfun ileyhidir.²⁷⁰

2.2.2. الصَّيْفُ:

Şu manalarda kullanılmaktadır:

- 1- Yaz mevsimi.²⁷¹
- 2- Zamandan bilinen bir kısımdır, yaz günleri dendiğinde sıcak akla gelir. Zayıf bir görüşe göre İbn Said yazın yağmurla bilindiğini çünkü bitkilerin yağmurla büyüdüğünü söyler.²⁷²

Kur'ân'da Kurayş Suresi 2. Âyeti kerimesinde geçmektedir.

"إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ"²⁷³

“Kış ve yaz seyahatleri onlara kolaylaştırıldığı için”

Fiili hazfolmuş mef'ûlün bih olan رحلة kelimesinin muzâfun ileyhine Vâv ile matuftur.²⁷⁴

²⁶⁸ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2194.

²⁶⁹ Kureyş, 106/2.

²⁷⁰ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 822.

²⁷¹ Sarı, *El-Mevarid*, s.889.

²⁷² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2538.

²⁷³ Kureyş, 106/2.

²⁷⁴ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 822-823.

2.3. Haftanın Günlerini İfade Eden Zaman İsimleri

Haftanın günleri yedidir. Hafta ayetlerde lafız olarak geçmez kavram olarak geçer²⁷⁵. Haftanın günlerinden iki tanesinin ismi direk olarak geçmektedir. Bunlar السبت ve الجمعة kelimeleridir.

2.3.1. السَّبْتُ:

السبت kelimesi şu manalardadır:

- 1- Cumartesi, rahat, uyku, çok uyuyan, zamandan bir parça.²⁷⁶
- 2- الدهر demektir.²⁷⁷ Zamandan bir parçadır.²⁷⁸
- 3- Sebt kesme/dinlenme²⁷⁹ demektir ya da yaratılışın bittiği gündür. Cumartesi haftanın son günüdür ve onda yaratma olmamıştır²⁸⁰.
- 4- Aslı rahatlıktır, uyku demektir.²⁸¹
- 5- Haftanın günlerinden birisidir. Onunla az veya çok zamandan bir süre kastedilmiştir.²⁸²
- 6- Sükun ve rahat olmak manasınadır. İstirahat, sükun ve kesmek manaları da vardır.²⁸³
- 7- Dehre ve zamana denir.²⁸⁴
- 8- Başlı traş olmak manasındadır.²⁸⁵

Kur'ân'da 6 defa geçmektedir.

"وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ"²⁸⁶

"İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de, bu yüzden kendilerine: Aşağılık maymunlar olun! dediklerimizi elbette bilmektesiniz."

²⁷⁵ Ali Hasan Musa, *et-Tevkîl ve't-Takvîm*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, Beyrut 1990, s.13-15.

²⁷⁶ Sarı, *El-Mevârid*, s.729.

²⁷⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîl*, c.III, s.1911.

²⁷⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîl*, c.III, s.1912.

²⁷⁹ Muhammed b. Yusuf, *Tefsîru't-Tefsîr*, c.I, s.113.

²⁸⁰ Ali Hasan Musa, *et-Tevkîl ve't-Takvîm*, s.168.

²⁸¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîl*, c.III, s.1912.

²⁸² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîl*, c.III, s.1912.

²⁸³ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.572.

²⁸⁴ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.572.

²⁸⁵ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.572.

²⁸⁶ Bakara, 2/65.

اعتدوا fiiline fi harfi ceri ile bağlanmış mecrur olmuştur.²⁸⁷

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِّن قَبْلِ أَن نَّطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَى

أَذْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا"²⁸⁸

“Ey ehl-i kitap! Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden yahut onları, cumartesi adamları gibi lânetlemeden önce (davranarak), size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize (Kitab'a) iman edin; Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir.”

نلعن fiilinin mef'ûlün bihi olan اصحاب kelimesinin muzâfun ileyhidir.²⁸⁹

"وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ مِثْقَاتِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ

مِثْقَاتًا غَلِيظًا"²⁹⁰

“Söz vermeleri (ni takviye) için Tûr'u başlarına diktik de onlara, «Baş eğerek kapıdan girin» dedik, «Cumartesi günü sınırı aşmayın» dedik. Kendilerinden sağlam söz aldık.”

تعدوا fiiline fi harfi ceriyle bağlanmış mecrurdur.

2.3.2. الْجُمُعَةُ:

الجمعة kelimesi şu anlamlardadır:

1- Hafta, Cuma günü.²⁹¹

2- Arube gününe Peygamber(sav)'in vermiş olduğu isimdir. İslam gelmeden önce arube gününe Cuma denmezdi.²⁹²

²⁸⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 13.

²⁸⁸ Nisa, 4/47.

²⁸⁹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 108.

²⁹⁰ Nisa, 4/154.

²⁹¹ Sarı, *El-Mevarid*, s.241.

²⁹² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhîd*, c.I, s.681.

3- İbn Abbas'tan rivayet olunduğuna göre Cuma gününe ismi Allah(cc)'ın Adem(as)'ı yaratması o günde toplandığı için verilmiştir.²⁹³ Selmanı Farisi(ra)'den de bu yönde bir rivayet gelmiştir.

4- Çoğunluğa göre ise Cuma ismi İslam'ın insanları mescitte topladığı içi verilmiştir.²⁹⁴

5- Bir avuç nesneye denir.²⁹⁵

6- Müslümanların bayramı olarak bilinen gündür.²⁹⁶

7- Ülfet ve imtizaç manasında da kullanılır.²⁹⁷

8- Allah Teala her şeyi yaratmayı bitirdiği ve tüm mahlukatı topladığı gün olduğu için Cuma denmiştir.

9- İnsanların cuma namazı için toplandığı gün olduğu için Cuma denmiştir.

Kur'ân'da geçen ikinci gün ismi cumadır. Cumartesi'nin aksine İslam rükünlerinden büyük bir rükün olan namazın günüdür.

Kur'ân'da bir defa Cuma Suresi 9. Âyeti kerimesinde geçmektedir:

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ

كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ"²⁹⁸

“Ey inananlar! Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman Allah'ı anmaya koşun; alım satımı bırakın, bilerseniz, bu sizin için daha iyidir.”

يوم fiiline من harfî ceri ile bağlanıp mecrur olmuş kelimesinin muzâfun ileyhidir.²⁹⁹

²⁹³ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.I, s.682.

²⁹⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.I, s.682.

²⁹⁵ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.214.

²⁹⁶ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.214.

²⁹⁷ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.214.

²⁹⁸ Cuma, 62/9.

²⁹⁹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 742.

2.4. Günlük Zaman Dilimlerini İfade Eden Zaman İsimleri

2.4.1. أَمْسٌ:

Şu manalarda kullanılmaktadır:

- 1- Giden gündür, dün.³⁰⁰
- 2- Dünkü güne denir.³⁰¹

Kur'ân-ı Kerim'de 4 defa geçmektedir.

أَتَيْهَا أَمْرًا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَّمْ تَعْنِ بِالْأَمْسِ³⁰²

Bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz.

كان nin mahzûf olmuş haberine ب harfî ceriyle bağlanmış ve mecrur olmuştur.³⁰³

فَاصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرُهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَغَوِيٌّ

مُبِينٌ³⁰⁴

Şehirde korku içinde, (etrafı) gözetleyerek sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen kimse, feryat ederek yine ondan imdat istiyor. Musa ona (yardım isteyene) dedi ki: Doğrusu sen, besbelli bir azgınsın!

استنصر fiiline ب harfî ceriyle bağlanıp mecrur olmuştur.³⁰⁵

...قَالَ يَا مُوسَى أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ³⁰⁶...

...Ey Musa! Dün bir cana kıydığın gibi, bana da mı kıymak istiyorsun?...

قتلت fiiline ب harfî ceriyle bağlanıp mecrur olmuştur.³⁰⁷

³⁰⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîd*, c.I, s.130.

³⁰¹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.II, s.871.

³⁰² Yunus, 10/24.

³⁰³ Tantavî, *İrabul-Kur'ân*, 270.

³⁰⁴ Kasas, 28/18.

³⁰⁵ Tantavî, *İrabul-Kur'ân*, 508.

³⁰⁶ Kasas, 28/19.

2.4.2. يَوْمٌ:

Sene ve kısımlarını ifade eden zaman isimleri başlığı altında incelenmiştir.
(Bknz. 2.3.5.)

2.4.3. غَدًا:

Şu manalara gelmektedir:

- 1- Sabah namazıyla gün doğumu arasındaki zamandır.³⁰⁸
- 2- Günden sonra gelen gündür. Yani yarın demektir.³⁰⁹
- 3- Sabahın erken vaktine denir. بكرة manasıdır. Erte güne denir, yarın

diye de tabir olunur.³¹⁰

Kur'ân-ı Kerim'de tüm türevleriyle 12 defa geçmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍّ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ³¹¹

Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes, yarına ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

قدمت fiiline ل ile bağlanmış mecrur olmuştur.³¹²

أَرْسَلَهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَع وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ³¹³

Yarın onu bizimle (kıra) gönder de bol bol yesin (içsin), oynasın. Biz onu mutlaka koruruz.»

ارسله fiilinin ikinci mef'ûlün fihidir.³¹⁴

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَايٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا³¹⁵

³⁰⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 509.

³⁰⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîr*, c.V, s.3220.

³⁰⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîr*, c.V, s.3220.

³¹⁰ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.1100.

³¹¹ Haşr, 59/18.

³¹² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 733.

³¹³ Yusuf, 12/12.

³¹⁴ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 304.

³¹⁵ Yusuf, 18/23.

Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (inşâallah demedikçe) hiçbir şey için «Bunu yarın yapacağım» deme.

Mansub zaman zarfıdır.³¹⁶

2.5. Günün Kısımlarını İfade Eden Zaman İsimleri

2.5.1. أَصِيلٌ :

الأصيل ve الاصل olarak gelir. الاصل, الاصيل'in çoğuludur.

الأصيل kelimesi şu anlamlara gelmektedir:

- 1- İkinci ile akşam arasındaki vakittir.³¹⁷
- 2- İkinci akşam arası.³¹⁸
- 3- Akşam aralığına denir ki gündüzün sonudur.³¹⁹

Kur'ân'da 7 defa geçmektedir.

"وَقَالُوا أَأَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا"³²⁰

“Yine onlar dediler ki: (Bu âyetler), onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır.”

تملى fiilinin mef'ûlün fihi olan بكرة kelimesinin Vâv atfı ile matufudur.³²¹

"وَسَبِّحْهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا"³²²

“Ve O'nu sabah akşam tesbih edin.”

سبحوه fiilinin mef'ûlün fihi olan بكرة kelimesinin Vâv atfı ile matufudur.³²³

"لَتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا"³²⁴

³¹⁶ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 383.

³¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîd*, c.I, s.89.

³¹⁸ Sarî, *El-Mevârid*, s.35.

³¹⁹ Firuzâbâdî, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.1152

³²⁰ Furkan, 25/5.

³²¹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 471.

³²² Ahzab, 33/42.

³²³ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 556.

“Ta ki (ey müminler!) Allah'a ve Resûlüne iman edesiniz, Resûlüne yardım edesiniz, O'na saygı gösteresiniz ve sabah akşam Allah'ı tesbih edesiniz.”

325 fiilinin mefzulü fihi olan بكرة kelimesinin Vâv atfı ile matufudur.

2.5.2. بُكْرَة:

بكرة kelimesi şu anlamlara gelmektedir:

- 1) Gündüz vakitlerinden bir vakittir.³²⁶
- 2) Yarın, sabah erkenden.³²⁷
- 3) Sabah vaktidir. Araplar derki: “Sana sabahı verdim.” Onunla günün bir kısmını veya sonraki günü kastederler.³²⁸
- 4) Sabah vakti, aydınlık manasındadır ki, erken gün, sabah tabir olunur. Şarih der ki eğer günü tayin eyleyip hemen erken geldim demek murad olunursa “اتيتُه” dersin.³²⁹

الإبكار kelimesi şu anlamlardadır:

- 1) Sabah ki erken olmaya denir. Bir yere erken gelmek ve bir nesnenin hızlı olması manasındadır.³³⁰
- 2) Erken gelmek.³³¹
- 3) Bukra'nın çoğuludur.³³²

Kur'ân'da toplam 9 defa geçmektedir:

“فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا”³³³

³²⁴ Fetih, 48/9.

³²⁵ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 679.

³²⁶ İbn Arabi Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu-l'Kur'ân*, c.IV, Daru-l'Ma'rife, Beyrut 1974, s.1899.

³²⁷ Sarı, *El-Mevarid*, s.121.

³²⁸ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhîd*, c.I, s.332.

³²⁹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhîd*, c.II, s.171.

³³⁰ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhîd*, c.II, s.172.

³³¹ Sarı, *El-Mevarid*, s.121.

³³² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhîd*, c.I, s.332.

³³³ Meryem, 19/11.

“Bunun üzerine Zekerıyyâ, mâbedden kavminin karşısına çıkarak onlara, özel bir işaret diliyle, "Sabah akşam Allah'ı tenzih edin" dedi.”

سبحوا fiilinin mef'ûlün fihi olarak gelmiştir.³³⁴

"لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا"³³⁵

“Orada boş sözler değil Sâdece esenlik veren sözler işitirler. Orada rızıklarını sabah akşam hazır bulurlar.”

Mansub zarf olarak gelmiştir.³³⁶

"وَقَالُوا أَأَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا"³³⁷

“Yine onlar dediler ki: (Bu âyetler), onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır.”

اكتبها fiilinin mef'ûlün fihi olarak gelmiştir.³³⁸

2.5.3. سَحَرٌ:

السحر kelimesi şu anlamlara gelmektedir:

- 1- Tan yeri açılmazdan evvel vakit beyazı galip olan siyah, her şeyin ucu.³³⁹
- 2- Sabahtan önce gecenin sonudur. Gecenin üçüncü kısmının sonundan güneşin doğuşuna kadar olan kısımdır. Kelimenin aslı her şeyin ucudur³⁴⁰.
- 3- Sabahtan yani tan yeri açılmazdan önce mukaddemce olan vakte denir.³⁴¹

Kur'ân'da 2 defa geçmektedir.

"الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ"³⁴²

³³⁴ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 397.

³³⁵ Meryem, 19/62.

³³⁶ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 402.

³³⁷ Furkan, 25/5.

³³⁸ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 471.

³³⁹ Sarı, *El-Mevarid*, s.740.

³⁴⁰ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.III, ss.1952-1953.

³⁴¹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.II, s.382.

“Sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'tan bağış dileyenler (içindir).”

الصابرين kelimesinin Vâv atfı ile sıfatı olmuş المستغفرين kelimesine ب harfi ceriyle bağlanmış ve mecrur olmuştur.³⁴³

"وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ"³⁴⁴

“Seher vakitlerinde de istiğfar ederlerdi.”

15. ayetteki المثقين kelimesine vâv atfı ile matuf olmuştur. ب harfi cerinin mecrurudur.³⁴⁵

2.5.4. إِشْرَاقٌ:

الإشراق kelimesi şu anlamlardadır:

- 1) Güneşin doğmasıdır.³⁴⁶
- 2) Güneşin doğduğu zamana yani sabaha denir. Masdar olarak gelmiştir. Güneşin kızardığı, aydınlığının yükseldiği, ışıklarının berraklaştığı zamandır. Duha vaktine denir.³⁴⁷
- 3) Güneşin doğması ve ışığının yeryüzünde yayılmasıdır.³⁴⁸
- 4) Güneş doğması manasındadır. Hurma ağacının gölgeleri, renkleri manasındadır. Bir adamın güneşine girmek manasındadır.³⁴⁹

Kur’ân’da bir defa Sâd Suresi 18. Âyeti kerimesinde geçmektedir.

"إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعُشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ"³⁵⁰

“Doğrusu Biz, akşam sabah onunla beraber tesbih eden dağları, kuşları da toplu halde onun buyruğu altına vermiştik.”

³⁴² Ali İmran, 3/17.

³⁴³ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 65.

³⁴⁴ Zariyat, 51/18.

³⁴⁵ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 693.

³⁴⁶ Sarı, *El-Mevarid*, s.819.

³⁴⁷ El-Merâğî Ahmed Mustafa, *Tefsiru’l-Merâğî*, c.IX, Daru-l’Fikr, Beyrut 1974, s.94.

³⁴⁸ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arabi’l-Muhît*, c.IV, s.2245.

³⁴⁹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.901.

³⁵⁰ Sad, 38/18.

Vâv atıf harfi ile ب harfi cerinin mecruru olan العشي kelimesine matuf olmuştur, mecrurudur.³⁵¹

2.5.5. شَفَقٌ:

الشفق kelimesi şu anlamlardadır:

- 1- Korkma hâlidir.³⁵²
- 2- Güneşin ışıklarının bakiyesidir ve gecenin ilk zamanı olan kıızıllıktır. Onu akşam ile yatsı namazı arasında görürsün.³⁵³
- 3- Zeccâc'a göre gündüz demektir.³⁵⁴
- 4- Hâlil b. Ahmed der ki: Güneşin batmasından akşam vaktinin sonuna kadar süren kıızıllıktır.³⁵⁵
- 5- Güneş battıkta ufukta beliren kıızıllık.³⁵⁶
- 6- Güneş battıktan sonra akşamın sonuna kadar ufukta zahir olan kıızıllığa denir.³⁵⁷

Kur'ân'da tek bir defa İnşikak Suresi 16. Âyeti kerimesinde Allah'a yemin olarak onun katında yüce bir zamanı ifade için kullanılır.

"فَالَا أَقْسِمُ بِالشَّفَقِ"³⁵⁸

“Akşamın alaca karanlığına and olsun”

Yemin bildiren fiilden sonra gelen ب harfi cerinin mecrurudur.³⁵⁹

³⁵¹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 599.

³⁵² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2292.

³⁵³ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2292.

³⁵⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2292.

³⁵⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2292.

³⁵⁶ Sarı, *El-Mevarid*, s.829.

³⁵⁷ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.904.

³⁵⁸ İnşikak, 84/16.

³⁵⁹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 800.

2.5.6. إِصْبَاحٌ:

الإصباح kelimesi ise şu anlamlardadır:

- 1- Gündüzün evveli.³⁶⁰
- 2- Mastardır, gündüzün ilk vakitlerine denir.³⁶¹
- 3- Sabah akşamın zıddıdır, çoğullarından birisi de isbahdır.³⁶²

الإصباح kelimesi bir defa E'nâm Suresi 96. Âyeti kerimesinde geçmektedir.

"فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ"³⁶³

"Tanyerini ağartan, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı vakit ölçüsü kılandır. Bu, Güçlü olanın, Bilen'in nizamıdır."

Mübtedası mahfuz olan فالق haberinin muzâfun ileyhidir.³⁶⁴

2.5.7. صَبَّاحٌ:

صباح kelimesi ise şu anlamlara gelir:

- 1- Akşamın zıddıdır.³⁶⁵
- 2- Sabah vakti, sabah.³⁶⁶
- 3- Kandilin şulesine denir. Gündüzün ilk vakitlerindendir.³⁶⁷

صباح kelimesi bir defa Saffat Suresi 177. Âyeti kerimesinde geçmektedir.

"فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَّاحُ الْمُنْدَرِينَ"³⁶⁸

"O azap, yurtlarına indiğinde, uyarılan fakat yola gelmeyenlerin sabahı ne kötü olur!"

³⁶⁰ Sarı, *El-Mevarid*, s.853.

³⁶¹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.913.

³⁶² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2388.

³⁶³ En'am, 6/96.

³⁶⁴ Tantavi, *İrabul-Kur'an*, 178.

³⁶⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2388.

³⁶⁶ Sarı, *El-Mevarid*, s.853.

³⁶⁷ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, ss.913-914.

³⁶⁸ Saffat, 37/177.

369 fiilinin failidir. ساء

2.5.8. صَبَحَ:

Kur'ân'da iki farklı şekilde مصبحين صباح kalıplarından gelir.

الصبح kelimesi şu anlamlardadır:

- 1- Öncelikle gündüz demektir. Subh fecirdir.³⁷⁰
- 2- Subh fecirdir, akşamın tersidir ve isbahdan isimdir.³⁷¹
- 3- Sabah.³⁷²
- 4- Bir yere sabah vaktinin gelmesi manasındadır.³⁷³

مصبحين kelimesi ise şu anlamlardadır:

- 1- Gündüzün ilk vakitlerine aittir, akşam vaktinin zıddı olarak kullanılır.³⁷⁴
- 2- Sabah kelimesinin çoğullarındandır.³⁷⁵

الصبح kelimesi Kur'ân'da 4 defa geçmektedir.

"... إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ " ³⁷⁶

"... Onlara vâdolunan (helâk) zamanı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?"

Birincisi إِنَّ nin haberi olarak gelmiştir. İkincisi ليس nin ismi olarak gelmiştir.³⁷⁷

" وَالصُّبْحُ إِذَا أَسْفَرَ " ³⁷⁸

³⁶⁹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 597.

³⁷⁰ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2388.

³⁷¹ Zeynüddin Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdu-l'Kadir er-Râzî, *Muhtaru's-Sıhah*, Daru-l'Besâir, Beyrut 1987, s.354.

³⁷² Sarı, *El-Mevarid*, s.854.

³⁷³ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.914.

³⁷⁴ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, ss.913.

³⁷⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2388.

³⁷⁶ Hud, 11/81.

³⁷⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 296.

“Ağarmakta olan sabaha and olsun ki...”

Müddessir suresinin 32. Âyeti kerimesindeki yemin Vâvına atıf olarak gelen و ın matufudur, dolayısıyla yemin ifade eder.³⁷⁹

380 " وَالصُّبْحُ إِذَا تَنَفَّسَ "

“Ağarmaya başladığında sabaha and olsun ki...”

Tekvir suresinin 15. Âyetindeki اقسام fiiline atıf olarak gelmiştir, yemin ifade eder.³⁸¹

2.5.9. صَرِيحٌ:

Şu manalara gelmektedir:

- 1- Gecenin gündüzden kesilmesi, gündüzün geceden kesilmesidir. Yani gündüzü olmayan gece yaha gecesi olmayan gündüz demektir.³⁸²
- 2- Geceden kesildiği zaman sabaha, sabahtan kesildiğinde geceye denir. Geceden bir bölüme de denir.³⁸³

Kur’ân-ı Kerim’de sadece Kalem Suresi 20. Ayeti kerimesinde geçmektedir.

384 فَاصْبَحْ كَالصَّرِيحِ

Sabahı olmayan kapkaranlık gece gibi kesildi.

صَح nın haberidir. ك harfi ceriyle bağlanıp mecrur olmuştur.³⁸⁵

³⁷⁸ Müddessir, 74/34.

³⁷⁹ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 777.

³⁸⁰ Tekvir, 81/18.

³⁸¹ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 794.

³⁸² İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arabî’l-Muhîd*, c.IV, s.2438.

³⁸³ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.366.

³⁸⁴ Kalem, 68/20.

³⁸⁵ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 758.

2.5.10. ضُحَى:

الضحى Şu manalarda kullanılmaktadır:

- 1) Kuşluk vakti, gün aydınlığı.³⁸⁶
- 2) Beyaz çizginin çıkmasına benzeyen şafaktır. Denilir ki şafak güneşin doğmasından, gündüzün ortaya çıkmasına kadar olan güneşin beyazıdır. Bundan sonra da gündüzün ortasına yakın zamana da duha denir.³⁸⁷
- 3) Ferra duha gündüzdür demiştir. “وَالضُّحَى وَاللَّيْلُ إِذَا سَجَى” Âyetini delil göstererek burada gündüzün tamamı anlamında kullanıldığını söylemektedir.³⁸⁸
- 4) Zeccâc ise duhanın aydınlık olduğunu söylemiştir. Gündüzün saatlerinden bir saat olduğu da söylenmiştir.³⁸⁹
- 5) Güneş doğduğunda ortaya çıkan aydınlıktır.³⁹⁰
- 6) Aydınlık ve işrak manasındadır. Bazı müfessirler duha için gündüzün tamamı anlamındadır demişlerdir.³⁹¹
- 7) Gündüzün yükselmesi anlamındadır. Genç kuşluk diye tabir olunur.³⁹²
- 8) Gündüzün başı ve ortası manasındadır.

Kur’ân’da 6 defa geçmektedir.

"أَوْ أَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَن يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يُلْعَبُونَ"³⁹³

“Ya da o ülkelerin halkı kuşluk vakti eğlenirlerken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?”

يَأْتِيَهُمْ fiilinin mef’ûlün fihidir.³⁹⁴

"قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَن يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى"³⁹⁵

³⁸⁶ Sarı, *El-Mevarid*, s.894.

³⁸⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2559.

³⁸⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2559.

³⁸⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2559.

³⁹⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2559.

³⁹¹ El-Kurtubî Ebu Abdullah Muhammed b Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur’ân*, c.XX, ss.72-73.

³⁹² Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.II, s.1047.

³⁹³ A’raf, 7/98.

³⁹⁴ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 208.

³⁹⁵ Taha, 20/59.

“Musa: Buluşma zamanınız, bayram günü, kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı olsun, dedi.”

بحشر fiilinin mef’ûlün fihidir.³⁹⁶

"وَالضُّحَىٰ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ" ³⁹⁷

“Kuşluk vaktine and olsun; Sükun erdiği zaman geceye and olsun ki”

Yemin Vâvından sonra gelen mecrur kelimedir.³⁹⁸

2.5.11. ظَهْرَةٌ:

Şu manalara gelmektedir:

- 1- İbni Esir gündüzün ortasının ismidir, demiştir.³⁹⁹
- 2- Günün içinde sıcaklığın en şiddetli olduğu zamandır. Öğle vaktidir.⁴⁰⁰
- 3- Güneşin gündüzün yarısında dairesinden zail olduğu vakte denir ki öğle diye tabir olunur.⁴⁰¹

Kur’ân-ı Kerim’de sadece Nur Suresi 58. Ayeti kerimesinde geçmektedir.

... صَلَوةَ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَوةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ ⁴⁰²...

... sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar, mahrem (kapanmamış) halde bulunabileceğiniz üç vakittir...

تضعون fiiline من harfi ceriyle bağlanıp mecrur olmuştur.⁴⁰³

³⁹⁶ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 410.

³⁹⁷ Duha, 93/1-2.

³⁹⁸ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 811.

³⁹⁹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arabî’l-Muhîd*, c.IV, s.2769.

⁴⁰⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arabî’l-Muhîd*, c.IV, s.2769.

⁴⁰¹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.II, s.513.

⁴⁰² Nur, 24/58.

⁴⁰³ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, s.468.

2.5.12. عِشَاءٌ:

العِشَاءُ kelimesi şu anlamlara gelmektedir:

- 1- Gecenin ilk karanlığı, akşamla yatsı arası.⁴⁰⁴
- 2- Güneşin batışının son vaktinden bir zaman miktarıdır. Güneşin batışından gecenin ortalarına doğru uzanan vakittir.⁴⁰⁵
- 3- Gecenin ilk karanlığıdır.⁴⁰⁶
- 4- Denilir ki; o akşam namazından gecenin üçte birine kadardır.⁴⁰⁷
- 5- Akşam ve yatsıya “عِشَاءَان-ışâân” denir.⁴⁰⁸
- 6- Gece karanlığının evveline denir ki suların karardığı zamandır.⁴⁰⁹
- 7- Akşam namazından yatsı namazına kadar olan zamandır.⁴¹⁰
- 8- Güneşin batmasından gündüzün doğmasına kadar olan zamana denir.⁴¹¹

Kur’ân’da 9 defa geçmektedir:

"وَجَاؤُوا آبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ" ⁴¹²

“*Akşamüstü ağlayarak babalarına geldiler.*”

جاؤوا fiilinin mef’ûlün fihidir.⁴¹³

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ

صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ ..."⁴¹⁴

“Ey müminler! Ellerinizi altında bulunan (köle ve cariyeleriniz) ve içinizden henüz ergenlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin

⁴⁰⁴ Sarı, *El-Mevarid*, s.1008.

⁴⁰⁵ Reşit Rıza Muhammed, *Tefsiru'l-Menâr li'l-Îmâm Muhammed Abduh*, c.III, s299.

⁴⁰⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhît*, c.IV, s.2962.

⁴⁰⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhît*, c.IV, s.2962.

⁴⁰⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhît*, c.IV, s.2962.

⁴⁰⁹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.1077.

⁴¹⁰ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.1077.

⁴¹¹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.IV, s.1077.

⁴¹² Yusuf, 12/16.

⁴¹³ Tantavi, *İrâbul-Kur'ân*, s.304.

⁴¹⁴ Nur, 24/58.

soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler....”

صلاة harfi cerinin mecruru olan بعد kelimesinin muzâfun ileyhi olan صلاة kelimesinin muzâfun ileyhidir.⁴¹⁵

"قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْرًا وَادْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ

وَالْإِبْكَارِ"⁴¹⁶

“Zekeriyya: Rabbim! (Oğlum olacağına dair) bana bir alâmet göster, dedi. Allah buyurdu ki: Senin için alâmet, insanlara, üç gün, işaretten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et.”

سَبَّح fiili ile bağlantılı olan ب harfi cerinin mecrurudur.⁴¹⁷

2.5.13. غَدَا:

Günlük zaman dilimlerini ifade eden zaman isimlerinde açıklanmıştır(Bknz. 2.5.3.).

2.5.14. غُرُوب:

الغروب ve المغرب şeklinde gelir. المغرب aslında batış yeridir. Masdarı mimidir. İsmi zaman ve ismi mekan bildirir. Doğunun zıddına batı derler, o da mağribdir.⁴¹⁸ مغرب الشمس yani güneşin batışına denir. Fakat onun ile kastedilen mekan olarak yön olarak güneşin batışındır, zaman olarak değildir⁴¹⁹.

الغروب kelimesi ise şu anlamlara gelmektedir:

- 1- Güneşin kaybolmasına denir.⁴²⁰
- 2- Güneş veya yıldız batmak, kaybolmak.⁴²¹

⁴¹⁵ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 467.

⁴¹⁶ Ali İmran, 3/41.

⁴¹⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 69.

⁴¹⁸ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.V, s.3224.

⁴¹⁹ İbn Âşur, *Tefsiru-t'Tahrir ve-t'Tenvir*, c.27, s.247.

⁴²⁰ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.V, s.3225.

3- Gaib ve görünmez olmak manasındadır.⁴²²,

Kur'ân'da 2 defa geçmektedir.

"فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ"⁴²³

“(Resûlüm!) Onların dediklerine sabret. Güneşin doğuşundan önce de, batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et.”

سبح fiilinin Vâv ile atfolmuş ikinci mef'ûlün fihinin muzâfun ileyhidir.⁴²⁴

"فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ

وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ"⁴²⁵

“Onların dediklerine sabret; güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et; gece saatlerinde ve gündüzleri de tesbih et ki Rabbinin rızasına eresin.”

سبح fiilinin Vâv ile atfolmuş ikinci mef'ûlün fihinin muzâfun ileyhidir.⁴²⁶

2.5.15. عَسَقٌ:

العسق kelimesi şu anlamlara gelmektedir:

- 1- Gecenin ilk karanlığı.⁴²⁷
- 2- Gecenin karanlığı ve onun gölgesidir.⁴²⁸
- 3- Ahfeş derki; ğasek gecenin karanlığıdır.⁴²⁹
- 4- Gecenin başlangıç karanlığına denir.⁴³⁰

Kur'ân'da 2 defa geçmektedir.

⁴²¹ Sarı, *El-Mevarid*, s.1084.

⁴²² Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.410.

⁴²³ Kaf, 50/39.

⁴²⁴ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 691.

⁴²⁵ Taha, 20/130.

⁴²⁶ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 419.

⁴²⁷ Sarı, *El-Mevarid*, s.1093.

⁴²⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.V, s.3255.

⁴²⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.V, s.3256.

⁴³⁰ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.974.

"أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا"⁴³¹

“Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir.”

⁴³² fiili ile bağlantılı إلى harfi cerinin mecruru, الليل kelimesinin muzâfıdır.

"وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ"⁴³³

“Bastırdığı zaman karanlığın şerrinden...”

أعوذ fiili ile bağlantılı ب harfi cerinin mecruru olan رب kelimesinin muzâfun ileyhidir.⁴³⁴

2.5.16. فَجْرٌ:

الفجر kelimesinin anlamları şunlardır:

- 1- Sabahın aydınlığı, güneşin gecenin karanlığında parlamasıdır.⁴³⁵
- 2- Geceden önce olduğu için bütün gündüzü murat etmektedir.⁴³⁶
- 3- Kurban gününün sabahı kastedilmiş olabilir, sünnette buradan çıkmıştır.
- 4- İsrâ Suresinde sabah namazı manasındadır.⁴³⁷
- 5- Sabah yerinin aydınlığı, şafak.⁴³⁸
- 6- Sabah yerinin ruşenliğine(aydınlığına) denir ki; gecenin karanlığının sonrasından ufkun doğusunda zahir olan ışığından ibarettir. Şafak diye tabir olunur ve fecir ikidir; biri fecri kazıbdır ki şekli ufuktan dikine uzayarak görünür, buna zünub-u's-serhanda denilir. Biri ondan sonra görünür ki ufka yayılır olduğunda oruçluya yemek ve içmek haram olur ve ona fecri Sâdık derler.⁴³⁹

Kur'ân'da 6 defa geçmektedir.

⁴³¹ İsrâ, 17/78.

⁴³² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 375.

⁴³³ Felak, 113/2-3.

⁴³⁴ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 826.

⁴³⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhîd*, c.V, s.3351.

⁴³⁶ İbn Manzûr, *Kitabu Nesâri'l-Ezhâri fî'l-Leyli ve'n-Nehâr*, Daru'l-Mektebeti'l-Hayat, Beyrut 1983, s.68.

⁴³⁷ İbn Âşûr, *Tefsiru-t'Tahrir ve-t'Tenvir*, c.XV, s.183.

⁴³⁸ Sarı, *El-Mevârid*, s.1133.

⁴³⁹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.II, ss.597-598.

...وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ

440 " ...

“... Tan yerinde, beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırdedilinceye kadar, yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın...”

من harfi cerinin mecruru olarak gelmiştir. Zaman zarfı görevindedir.⁴⁴¹

"أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا"⁴⁴²

“Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl; sabah vakti de namaz kıl, zira sabah namazına melekler şahit olur.”

İlki الصلاة kelimesine atıf olan قرآن kelimesinin muzâfun ileyhidir. İkincisi إن nin ismi olan قرآن kelimesinin muzâfun ileyhidir.⁴⁴³

"وَالْفَجْرِ * وَلَيَالٍ عَشْرٍ"⁴⁴⁴

“Tanyerinin ağarmasına and olsun; Zilhicce ayının ilk on gecesine and olsun;”

Yemin Vâvından dolayı mecrur olmuş kelimedir. Bir konuya girizgâh olmuştur.⁴⁴⁵

2.5.17. فَلَقٌ:

Şu manalara gelmektedir:

- 1- Geceyi, gecenin karanlığını yarandır.⁴⁴⁶

⁴⁴⁰ Bakara, 2/187.

⁴⁴¹ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 36.

⁴⁴² İsra, 17/78.

⁴⁴³ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 385.

⁴⁴⁴ Fecr, 89/1-2.

⁴⁴⁵ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 806.

⁴⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arabî’l-Muhîd*, c.V, s.3463.

2- Sabah yeri ağarıp açılmak manasınadır. Umuda benzetilen aydınlık ve ışıktan ibarettir yani gecenin son karanlığından sonra gelen ışıktır.⁴⁴⁷

Kur'ân-ı Kerim'de adına bir sure vardır. Sadece Felak Suresinin ilk ayetinde geçmektedir.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ⁴⁴⁸

De ki: Sığınırım karanlığı yarıp ısıtan sabahın Rabbine.

اعوذ fiiline ب harfi ceriyle bağlanmış رب kelimesinin mudaafun ileyhi olup mecrur olmuştur.

2.5.18. لَيْل:

Şu manalarda kullanılmaktadır:

- 1- Gece, gündüzün zıddı, geceleyin.⁴⁴⁹
- 2- Gündüzü takip eden güneşin batışıyla başlayan zamandır. Gündüzün zıddına denir. Gece gölgedir, gündüz ışıktır. Gece ile gündüz arasında denilmiştir, çünkü gece gündüzün, gündüz de gecenin zıddıdır.⁴⁵⁰

Kur'ân'da 92 defa geçmektedir.

"إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ⁴⁵¹..."

"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde..."

السماءات harfi ceriyle mecrur olmuş خلق kelimesinin muzâfun ileyhi olan في kelimesine Vâv ile matuf olan اختلاف kelimesinin muzâfun ileyhidir.⁴⁵²

"... الْحَيِّطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْحَيِّطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتَمُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ⁴⁵³..."

⁴⁴⁷ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.991.

⁴⁴⁸ Felak, 113/1.

⁴⁴⁹ Sarı, *El-Mevarid*, s.1403.

⁴⁵⁰ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.V, s.4115-4116.

⁴⁵¹ Bakara, 2/164.

⁴⁵² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 31.

“... Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yeyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. ...”

إلى harfi ceriyle اقموا fiiline bağlanıp mecrur olmuştur.⁴⁵⁴

"الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ

يَحْزَنُونَ" ⁴⁵⁵

“Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.”

ب harfi ceriyle ينفقون fiiline bağlanıp mecrur olmuştur.⁴⁵⁶

2.5.19. نَهَارٌ:

Şu manalarda kullanılmaktadır:

1- Gündüz, gün.⁴⁵⁷

2- Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki ışıktır. Güneşin doğuşundan batışına kadar olan süreye denir. Cevheri gecenin zıddıdır demiştir. Ezheri, İbn Hişam'dan günün tamamına da dendiğini rivayet etmiştir.⁴⁵⁸

3- Fecrin doğmasıyla, şemsin batması arasındaki aydınlığa denir.⁴⁵⁹

Kur'an'da 57 defa geçmektedir.

"إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ..."⁴⁶⁰

“Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde...”

⁴⁵³ Bakara, 2/187.

⁴⁵⁴ Tantavi, *İrabul-Kur'an*, 36.

⁴⁵⁵ Bakara, 2/274.

⁴⁵⁶ Tantavi, *İrabul-Kur'an*, 58.

⁴⁵⁷ Sarı, *El-Mevarid*, s.1564.

⁴⁵⁸ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.VI, s.4557.

⁴⁵⁹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.II, s.730.

⁴⁶⁰ Bakara, 2/164.

السموات kelimesinin muzâfun ileyhi olan harfi cerinin mecruru olan خلق kelimesinin muzâfun ileyhi olan اللّيل kelimesine Vâv ile matufu olan اختلاف kelimesinin muddafun ileyhi olan اللّيل kelimesinin muzâfun ileyhidir.⁴⁶¹

"الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ"⁴⁶²

"Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler."

الليل kelimesinin ب harfi ceriyle bağlanıp mecrur olan ينفقون kelimesine matufudur.⁴⁶³

"تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَمِيتِ وَتُخْرِجُ الْمَمِيتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ"⁴⁶⁴

"Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın. Ölüden diriye çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsın."

Birincisi ilk توج fiilinin في harfi ceriyle bağlanıp mecrur olmuştur. İkincisi ikinci توج fiilinin mef'ûlün bihidir.⁴⁶⁵

2.6. Gecenin Kısımlarını İfade Eden Zaman İsimleri

2.6.1. آتَاء :

Şu manalara gelmektedir:

- 1- Gecedden bir saattir.⁴⁶⁶

⁴⁶¹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 31.

⁴⁶² Bakara, 2/274.

⁴⁶³ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 58.

⁴⁶⁴ Ali İmran, 3/27.

⁴⁶⁵ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 67.

⁴⁶⁶ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhîd*, c.I, s.161.

2- Geceden bir saate denir.⁴⁶⁷

Kur'ân-ı Kerim'de 3 yerde geçmektedir.

لَيْسُوا سَوَاءً مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ⁴⁶⁸

Hepsi bir değildir; ehl-i kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar.

يتلون fiilinin mef'ûlün fihi الليل kelimesinin mudaafıdır.⁴⁶⁹

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ

النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ⁴⁷⁰

(Resûlüm!) Sen, onların söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et; gecenin bir kısım saatleri ile gündüzün etrafında (iki ucunda) da tesbih et ki, hoşnutluğa eresin.

من harfî ceriyle mecrur olmuş الليل kelimesinin mudaafıdır.⁴⁷¹

أَمَّنْ هُوَ قَانَتْ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَانِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ ق...⁴⁷²

Yoksa geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden, ahiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse (o inkarcı gibi) midir?...

Mansub zaman zarfı olmuş الليل nin mudaafıdır.⁴⁷³

2.6.2. زُلْفَا:

Şu manalara gelmektedir:

1- Gecenin ilk kısmıdır, gecenin ilk saatlerindendir. Yaklaşan zaman anlamına gelir.⁴⁷⁴

⁴⁶⁷ Firuzâbâdi, Mucemul-Muhit, c.IV, s.866.

⁴⁶⁸ Ali İmran, 3/113.

⁴⁶⁹ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 81.

⁴⁷⁰ Taha, 20/130.

⁴⁷¹ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 419.

⁴⁷² Zümer, 39/9.

⁴⁷³ Tantavi, İrabul-Kur'ân, 607.

2- Geceden uzun gündüz vakitlerinden ibarettir.⁴⁷⁵

Kur'ân-ı Kerim'de Hud Suresi 114. Ayeti kerimesinde ve Mülk Suresi 27. Ayeti kerimesinde toplam 2 defa geçmektedir.

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ⁴⁷⁶

Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.

و atıf harfi ile اقم fiilinin matufu olmuştur.⁴⁷⁷

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ⁴⁷⁸

Azap vaktini yaklaşıırken gördükleri zaman, inkar edenlerin yüzleri çirkinleşip kararır; onlara: "Sizin arayıp durduğunuz işte budur" denir.

راو fiilinin ikinci mef'ûlün bihidir.⁴⁷⁹

2.7. Yaşamsal Süre İfade Eden Zaman İsimleri

2.7.1 الْعُمُرُ:

Şu manalara gelmektedir:

- 1- Hayattır, yaşamdır, ömürdür.⁴⁸⁰
- 2- Bedenin hayat ile imaretidir.⁴⁸¹

Kur'ân-ı Kerim'de 7 defa geçmektedir.

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ

قَدِيرٌ⁴⁸²

⁴⁷⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.III, s.1853.

⁴⁷⁵ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.608.

⁴⁷⁶ Hud, 11/114.

⁴⁷⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 301.

⁴⁷⁸ Mülk, 67/27.

⁴⁷⁹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 757.

⁴⁸⁰ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.3099.

⁴⁸¹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.II, s.556.

⁴⁸² Nahl, 16/70.

Sizi Allah yarattı; sonra sizi vefat ettirecek. Daha önce bilgili iken hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye sizden bazı kimseler ömrün en kötü çağına kadar yaşatılacak Şüphesiz ki Allah bilgilidir, kudretlidir.

اردل fiiline إلى harfi ceriyle bağlanıp mecrur olan اردل kelimesinin mudaafun ilehyidir.⁴⁸³

بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ

الْغَالِبُونَ⁴⁸⁴

Evet, onları da, atalarını da barındırdık. Nihayet ömür kendilerine (hiç bitmeyecek gibi) uzun geldi. Oysa onlar, bizim gelip (kâfirlere ait) araziye çevresinden eksilteceğimizi görmezler mi? Şu halde, üstün gelen onlar mı?

طال fiilinin failidir.⁴⁸⁵

... وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا⁴⁸⁶ ...

... Kiminiz öldürülür, kiminiz de ömrünün en fena zamanına ulaştırılır ki, bilirken birşey bilmez olur...

اردل fiiline إلى harfi ceriyle bağlanıp mecrur olan اردل kelimesinin mudaafun ilehyidir.⁴⁸⁷

2.7.2. مَعَاشًا:

Şu manalara gelmektedir:

1- Geçimlik kazanma zamanı, yaşamak için gerekli olanı kazanma vaktidir.⁴⁸⁸

2- Yiyecek ve içecek kazanma zamanı manasınadır.⁴⁸⁹

⁴⁸³ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 354.

⁴⁸⁴ Enbiya, 21/44.

⁴⁸⁵ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 425.

⁴⁸⁶ Hac, 22/5.

⁴⁸⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 433.

⁴⁸⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.3190.

⁴⁸⁹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.II, s.1106.

Kur'ân-ı Kerim'de sadece Nebe Suresi 11. Ayeti kerimesinde geçmektedir.

وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا⁴⁹⁰

Gündüzü geçimi sağlama vakti kıldık.

جعلنا fiilinin ikinci mef'ûlün bihidir.⁴⁹¹

2.8. Kadınlara Özel Süre İfade Eden Zaman İsimleri

2.8.1. عِدَّة:

Şu manalara gelmektedir:

- 1- Hayız günleridir. Kadının bulûğa ermesi ve meşhur zinetlerinin ortaya çıkmasıyla başlayan sayılı günlerdir.⁴⁹²
- 2- Eşi ölmüş olan hatunun iddet günleri kararı sayılı günlerdir. Bundan kastedilen yüz gündür, eşinin ölümüyle beraber yüz otuz gün olarak bilinir.⁴⁹³

Kur'ân-ı Kerim'de 4 defa geçmektedir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ⁴⁹⁴...

Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları, iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti sayın...

Birincisi طَلَّقُوهُنَّ fiiline ل harfi ceriyle bağlanıp mecrur olmuştur. İkincisi احصوا fiilinin mef'ûlün fihidir.⁴⁹⁵

وَالَّذِي يَسْنَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ⁴⁹⁶...

Kadınlarınızdan ay hali görmekten kesilenler ile henüz ay hali görmemiş olanların iddetleri hususunda şüpheyne düşerseniz, bilin ki, onların iddet beklemesi üç aydır...

⁴⁹⁰ Nebe, 78/11.

⁴⁹¹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 787.

⁴⁹² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2834.

⁴⁹³ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.1205.

⁴⁹⁴ Talak, 65/1.

⁴⁹⁵ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 748.

⁴⁹⁶ Talak, 65/4.

Mübtedadır, هن nin mudaafıdır.⁴⁹⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عَدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا⁴⁹⁸ ...

Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur...

ل harfi ceriyle öne gelen haberin sona kalan mübtedasıdır.⁴⁹⁹

2.8.2. قُرُوء:

Şu manalaradır:

- 1- Hayız ve temizlenme vakti demektir.⁵⁰⁰
- 2- Hayız manasıdır ki hatunların namazsızlık halidir ve paklık manasıdır ki hayızdan temizlenme halidir.⁵⁰¹

Kur'ân-ı Kerim'de sadece Bakara Suresi 228. Ayeti kerimesinde geçmektedir.

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ⁵⁰²...

Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler....

يتربصن nin mef'ûlün bihidir.⁵⁰³

2.9. Tamlama Olarak Süre İfade Etmeye Başlayan Zaman İsimleri

2.9.1. دُلُوكُ الشَّمْسِ:

İzafet ile kullanılmıştır. دُلُوك ve الشمس kelimelerinden oluşur.

⁴⁹⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 749.

⁴⁹⁸ Ahzab, 33/49.

⁴⁹⁹ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 557.

⁵⁰⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.V, s.3565.

⁵⁰¹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.I, s.81.

⁵⁰² Bakara, 2/228.

⁵⁰³ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 45.

دلوك kelimesi řu anlamdadır:

- 1- Güneş batmak,⁵⁰⁴
- 2- Sararmak yahut zevale varmak,⁵⁰⁵
- 3- Gökyüzünün ortasından zâil olmak manasındadır.⁵⁰⁶

الشمس kelimesi ise bilinen-maruf- bir kelimedir. Tek başına güneşin doğuşuna denir.⁵⁰⁷ Tamlamalarla zaman bildiren yapılarda kullanılmaktadır. Tek başına zaman ifadesine edebi metinlerde nadir olarak rastlanmaktadır.

دلوك الشمس terkibi ise řu anlama gelmektedir:

- 1- Güneşin batması,⁵⁰⁸
- 2- Güneşin sararması,⁵⁰⁹
- 3- Güneşin batmaya yaklaşması,⁵¹⁰
- 4- Güneşin zâil olması.⁵¹¹

Müfessirlerce hakkında iki görüş vardır⁵¹²:

- 1) Güneşin gökyüzünün ortasından sonuna doğru gitmesidir. Genel müfessirlerin görüşü budur.
- 2) Güneşin batışıdır.

Kur'ân'da bir defa, İsra Suresinin 78. Âyeti kerimesinde geçmektedir.

"أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا"⁵¹³

"Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl; sabah vakti de namaz kıl, zira sabah namazına melekler şahit olur."

⁵⁰⁴ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.1071.

⁵⁰⁵ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.1071.

⁵⁰⁶ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.1071.

⁵⁰⁷ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.IV, s.2324.

⁵⁰⁸ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.1071.

⁵⁰⁹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.1071.

⁵¹⁰ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.1071.

⁵¹¹ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhit*, c.III, s.1071.

⁵¹² İbn Arabi Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu-l'Kur'ân*, c.III, s.1219.

⁵¹³ İsra, 17/78.

الشمس kelimesi ل harfi cerinin mecrurudur, aynı zamanda muzâfır kelimesi muzâfun ileyhi olmuştur.⁵¹⁴

2.9.2. سِتَّةَ أَيَّامٍ:

Kur'ân'da yedi gün şeklinde mefhum olarak anılır. Müfessirlerden bazıları altı gün kavramını bizim bildiğimiz haftanın günleri olarak⁵¹⁵ değerlendirirken; bazı müfessirler ise bu kavramın bizim dünyamızda karşılığı olmadığını bundan dolayı da akılla kavranamayacağını⁵¹⁶ iddia etmektedirler.

Kur'ân'da 7 defa geçmektedir.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسْحَرَاتٍ بَأَمْرِ آلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ⁵¹⁷

Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!

⁵¹⁸ خلق fiiline في harfi ceriyle bağlanmış ve izafet tamlaması olmuştur.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ...⁵¹⁹

Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işleri yerli yerince idare ederek arşa istiva eden Allah'dır. ...

⁵²⁰ خلق fiiline في harfi ceriyle bağlanmış ve izafet tamlaması olmuştur.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ...⁵²¹

⁵¹⁴ Tantavi, *İrâbul-Kur'ân*, 375.

⁵¹⁵ İbn Kesîr *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c.XII, s.482.

⁵¹⁶ Reşit Rıza Muhammed, *Tefsiri'l-Menâr li'l-İmâm Muhammed Abduh*, c.VIII, s.446.

⁵¹⁷ A'raf, 7/54.

⁵¹⁸ Tantavi, *İrâbul-Kur'ân*, 201.

⁵¹⁹ Yunus, 10/3.

⁵²⁰ Tantavi, *İrâbul-Kur'ân*, 265.

⁵²¹ Hud, 11/7.

O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş'ı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratandır. ...

كنفس fiiline في harfi ceriyle bağlanmış ve izafet tamlaması olmuştur.⁵²²

2.9.3. كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ:

ك harfi cerdir. نفس ve واحدة kelimelerinin ayrı ayrı zaman anlamı yoktur.

Lokman Suresi 28. Âyeti kerimesinde geçtikten sonra tamlama hâlinde كنفس واحدة şeklinde kullanılmış ve zaman anlamı kazanmıştır. Âyeti kerimenin sebebi nüzulü şöyledir:

Müşriklerden bir grup Hz. Peygamber'e geldi. Onlar ona şöyle dedi: "Allah bizleri aşama aşama yarattı. Nutfeydik sonra alaka olduk, sonra mudga, sonra kemik olduk. Sen diyorsun ki biz tek bir vakitte tek bir parça hâlinde yeniden mi yaratılacağız".⁵²³ Sonra şu ayet nazil oldu: ⁵²⁴ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِنَّ اللَّهَ

"سَمِيعٌ بَصِيرٌ" Bu ayetten anlaşıldığı üzere yaratma ve diriliş zamanı tek bir vakitte hepsi bir arada olacaktır. Allah'ın gücü eksilmez. Onun için az da çok da, tek de çok ta birdir. Bir işle birlikte başka işleri yapması zor değildir. O Sâdece ol der o iş de oluverir. Buradaki كنفس واحدة ile kastedilen çok kısa bir zamanda diriltmenin ve yeniden yaratmanın gerçekleşecek olmasıdır.⁵²⁵

Kur'ân'da bir defa Sâdece Lokman Suresi 28. Âyeti kerimesinde geçmektedir.

" مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ " ⁵²⁶

"(İnsanlar!) Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibi(tek bir vakitte/tek bir seferde)dir. Unutulmasın ki, Allah her şeyi bilen ve görendir."

⁵²² Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 284.

⁵²³ El-Kurtubî Ebu Abdullah Muhammed b Ahmed, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c.XIV, s.78.

⁵²⁴ Lokman, 31/28.

⁵²⁵ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, c.III, s.397.

⁵²⁶ Lokman, 31/28.

بعث istisna edatı ile mübtada olan خلق kelimesine Vâv ile matuf olan
kelimesinin müstesnasıdır. ك harfi cer نفس mecrur ve واحدة kelimesinin
mevsufudur.⁵²⁷

2.9.4. لَمْحُ الْبَصَرِ:

لمح kelimesi şu manalardadır:

- 1- Göz ucuyla, gizlice bakmak.⁵²⁸
- 2- Bakmak, görmek, gizlice dikkatlice bakmaktır.⁵²⁹
- 3- Bir nesneye hafifçe, çalıp almak için bakmak manasınadır.⁵³⁰

البصر ise görmek, bakmakla bilinen⁵³¹ bir kelimedir⁵³². Türevlerinden görmek
ve bakmakla ilgili birçok kelime türetilmiştir.

لمح البصر gözün açılıp kapanması manasındadır. Kur'ân-ı Kerim'de bu
kelimeyle kastedilen gözün açılıp kapanma zamanının kısalığından bahsederek bir
şeyin ansızın olabileceğine işaret eder. Ve tüm zamanlarda ve mekânlarda insan
gözünün hareketi değişmez. Bundan dolayı bu ifadenin eşsiz bir mecaz olduğu kabul
edilmelidir.

Kur'ân'da 2 defa geçmektedir.

"وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ"⁵³³

"Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir, kıyamet saatinin kopuşu bir göz kırpması kadar veya daha çabuk bir zaman içinde olur. Şüphesiz Allah her şeye
Kadir'dir."

⁵²⁷ Tantavi, *İrabul-Kur'ân*, 543.

⁵²⁸ Sarı, *El-Mevarid*, s.1388.

⁵²⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.V, s.4072.

⁵³⁰ Firuzâbâdi, *Mucemul-Muhît*, c.I, s.968.

⁵³¹ Sarı, *El-Mevarid*, s.104.

⁵³² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arabi'l-Muhît*, c.I, s.290.

⁵³³ Nahl, 16/77.

ك harfi إلا istisna edatı ile mübteda olan أمر الساعة tamlamasının müstesnasıdır. ك harfi cer معرur, aynı zamanda البصر kelimesinin muzâfıdır.⁵³⁴

" وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ " ⁵³⁵

“Bizim buyruğumuz, bir anlık bakış gibi, bir tek sözden başka bir şey değildir.”

ك harfi ceriyle haber olan واحدة kelimesine bağlanmıştır. ك harfi cer معرur, aynı zamanda البصر kelimesinin muzâfıdır.⁵³⁶

2.9. Zaman Zarfları

Tezimizin konusu zaman Kur’ân-ı Kerim’de zaman ifade eden isimler olduğu için zaman ifade zarfların kaç defa geçtiği ile yetineceğiz.

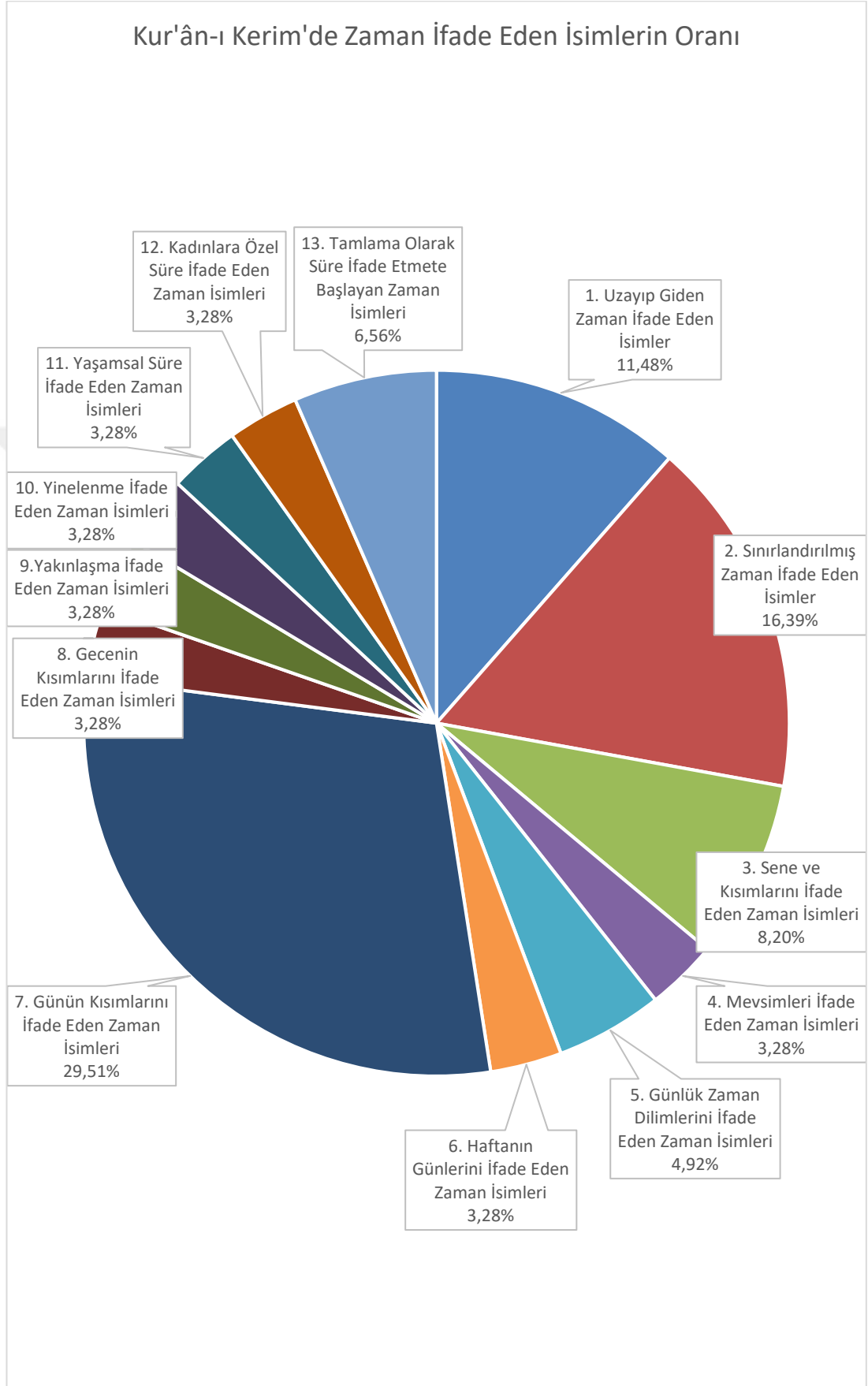
14 defa أيان	166 defa إذ	195 defa إذا	2 defa بضع	198 defa بعد
3 defa بعض	1 defa بين	242 defa قبل	4 defa كل	17 defa كلما
3 defa كم	29 defa لما	9 defa متى	2 defa مع	

⁵³⁴ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 356.

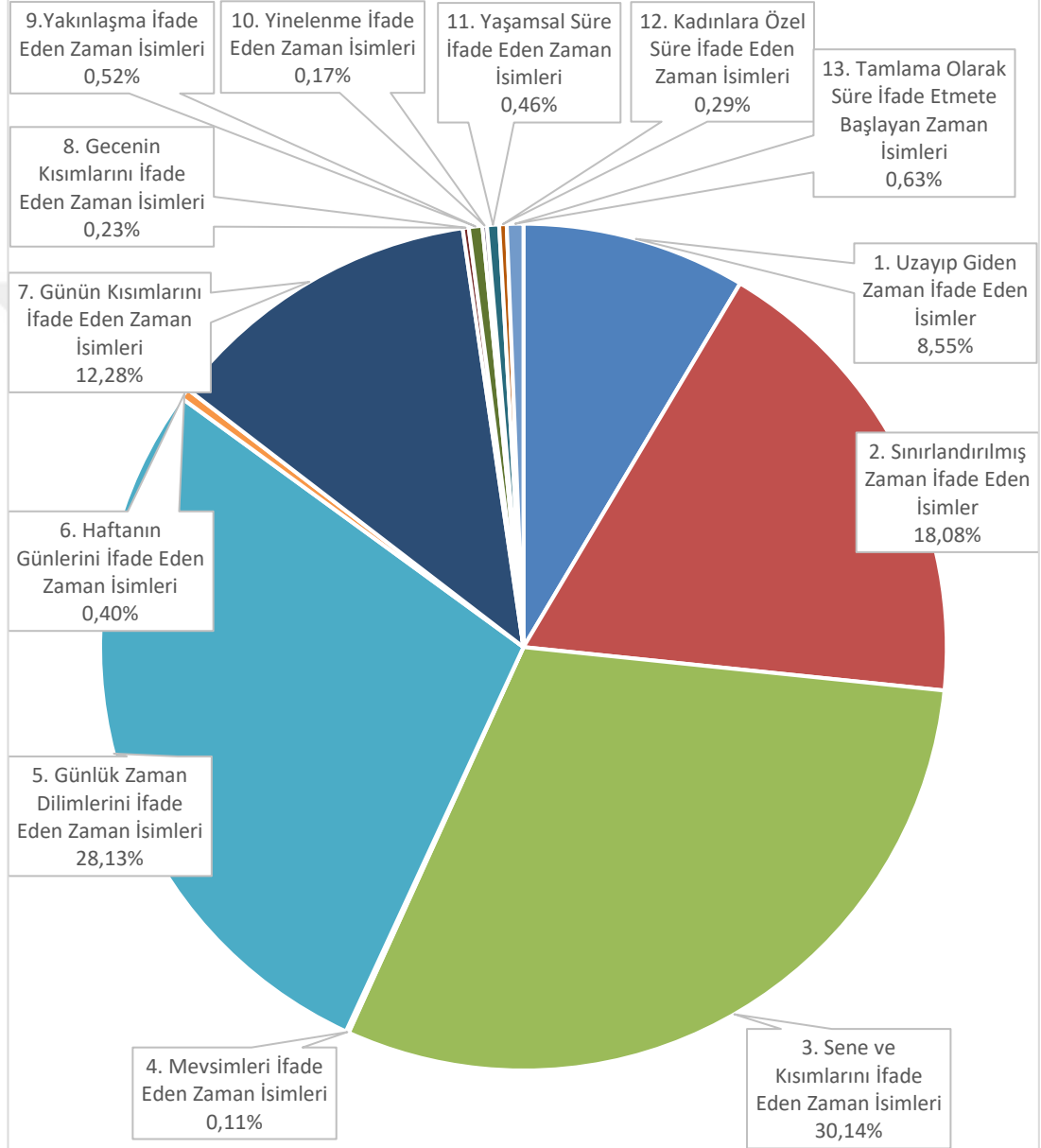
⁵³⁵ Kamer, 54/50.

⁵³⁶ Tantavi, *İrabul-Kur’ân*, 708.

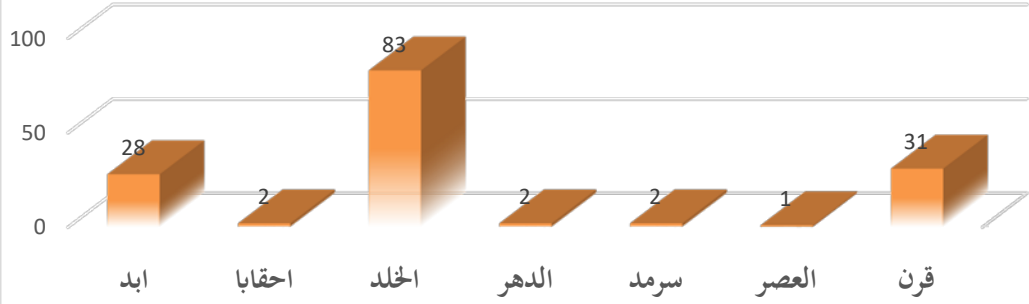
2.10. Zaman İfade Eden Kelimelerle İlgili Tablolar

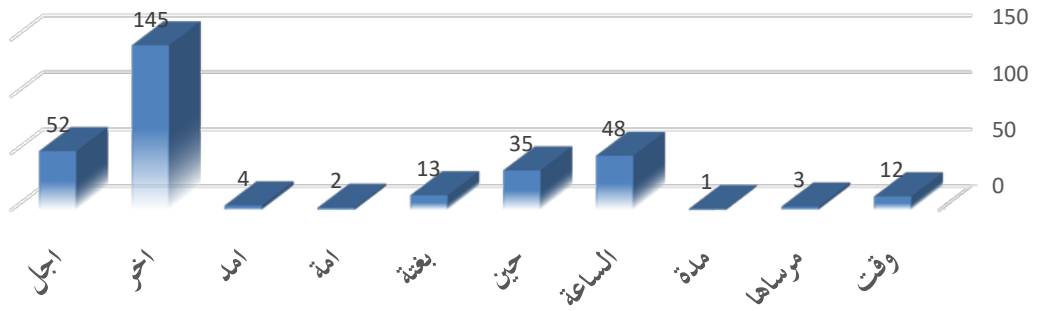
Kur'ân-ı Kerim'de Zaman İfade Eden İsimlerinin Kur'ân-ı Kerim'de Kullanılma Oranı

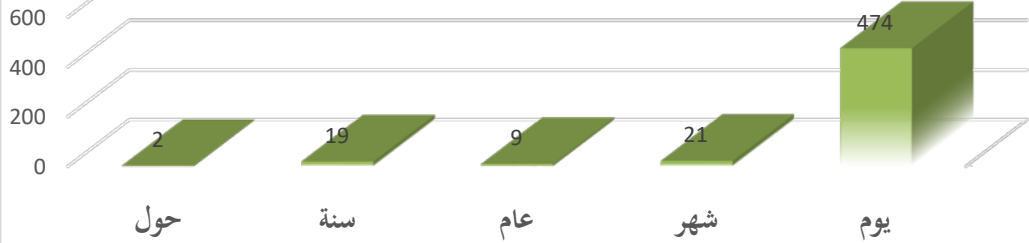
1. UZAYIP GİDEN SÜRE İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

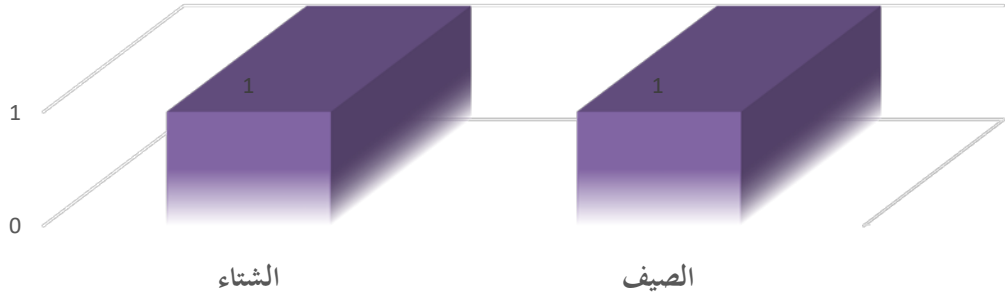
2. SINIRLANDIRILMIŞ SÜRE İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

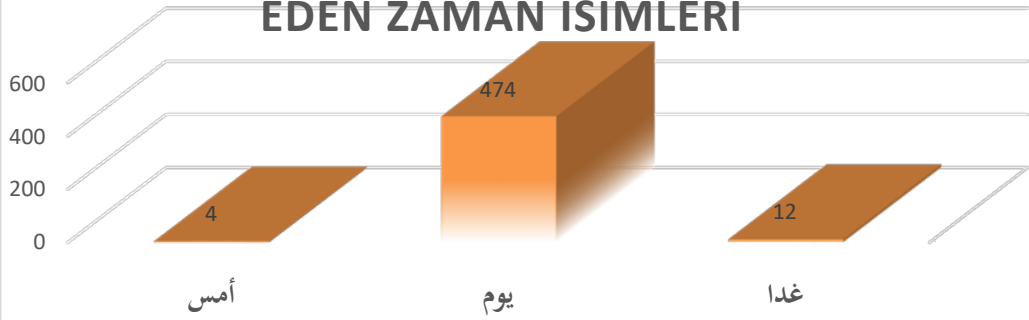
3. SENE VE KISIMLARINI İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

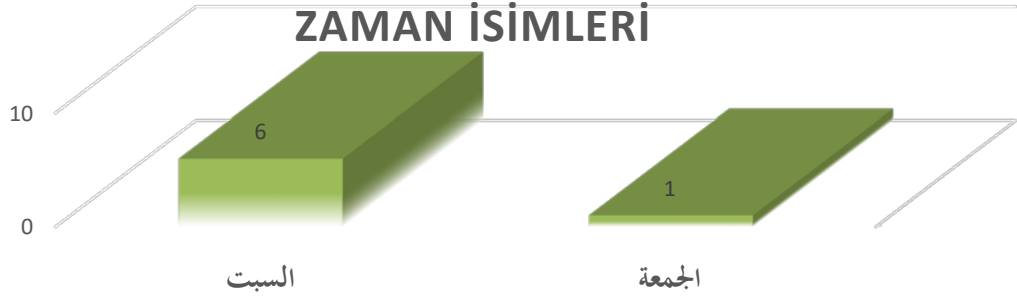
4. MEVSİMLERİ İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

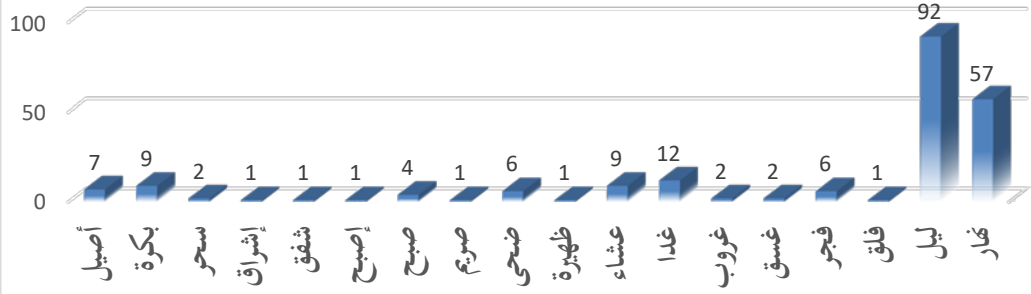
5. GÜNLÜK ZAMAN DİLİMLERİNİ İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

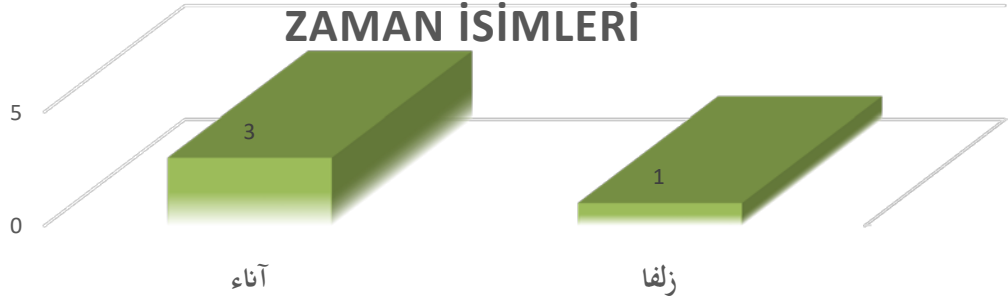
6. HAFTANIN GÜNLERİNİ İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

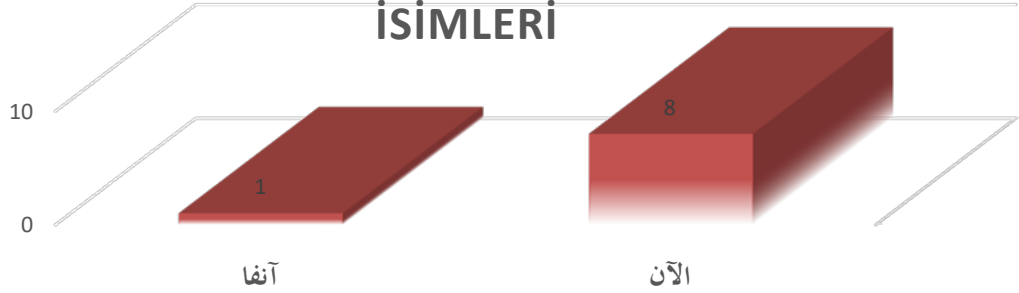
7. GÜNÜN KISIMLARINI İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

8. GECENİN KISIMLARINI İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

9. YAKINLAŞMA İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

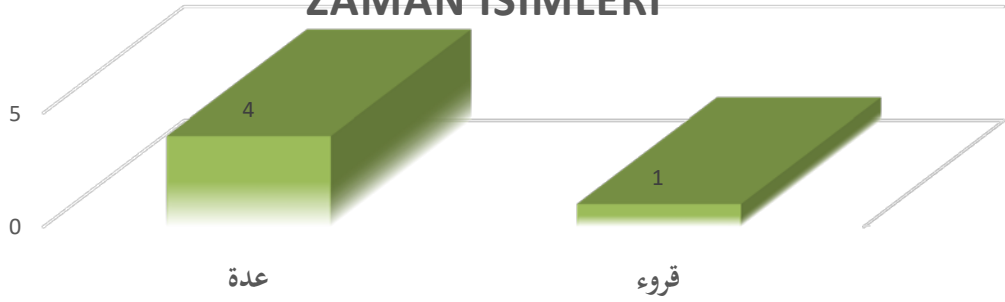
10. YİNELENME İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

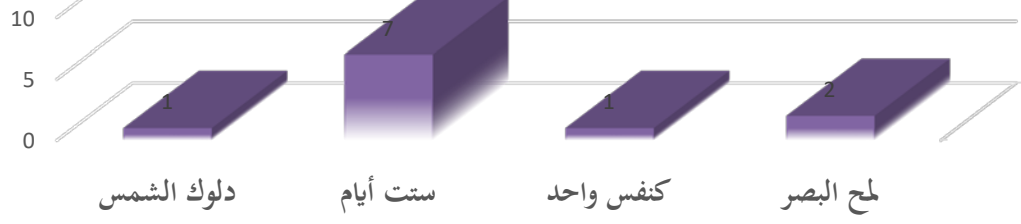
11. YAŞAMSAL SÜRE İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

12. KADINLARA ÖZEL SÜRE İFADE EDEN ZAMAN İSİMLERİ

13. TAMLAMA İLE SÜRE İFADE ETMEYE BAŞLAYAN ZAMAN İSİMLERİ

SONUÇ

Yapmış olduğumuz bu çalışma ile Kur'ân-ı Kerim'de 60 adet zaman ifade eden isim tesbit ettik ve bunların daha iyi anlaşılması için bir adım daha atmış olmaktadır. Bu 60 adet kelimeyi anlam bakımından ortak noktalarını bularak 13 farklı başlık altında bir gruplandırarak inceledik.

Kur'ân-ı Kerim'de zaman ifade eden 60 adet kelimenin %30 luk bir kısmın günün kısımlarına ayrılan isimler olduğunu görmekteyiz. %16,67 lik bir kısmı sınırlandırılmış bir süre ifade eden zaman isimleri oluşturmaktadır. %11,67 lik bir kısmı ise uzayıp giden bir süre ifade eden zaman isimlerinden oluşmaktadır. %8,33 lük bir kısmı sene ve kısımlarını ifade eden zaman isimlerinden oluşmaktadır. %6,67 lik bir kısımda tamlama olarak zaman ifade etmeye başlayan kelimeler olduğunu görmekteyiz. %4,92 lik bir kısımda ise günlük zaman dilimlerini ifade eden zaman isimlerini görmekteyiz. Kalan 7 grubun ise her birinin %3 lük birer kısım ifade ettiğini gördük. Bunlarda mevsimleri ifade eden zaman isimleri, haftanın günlerini ifade eden zaman isimleri, gecenin kısımlarını ifade eden zaman isimleri, yaklaşma ifade eden zaman isimleri, yinelenme ifade eden zaman isimleri, yaşamsal süre ifade edeb zaman isimleri ve kadınlara özel süre ifade eden zaman isimleridir.

Yaptığımız tespitlerde uzayıp giden süre ifade eden zaman isimlerinin Kur'ân-ı Kerim'de toplam 149 defa geçmektedir. Sınırlandırılmış süre ifade eden zaman isimleri Kur'ân-ı Kerim'de toplam 315 defa geçmektedir. Sene ve kısımlarını ifade eden zaman isimleri Kur'ân-ı Kerim'de toplam 525 defa geçmektedir. Mevsimleri ifade eden zaman isimleri Kur'ân-ı Kerim'de toplam 4 defa geçmektedir. Haftanın günlerini ifade eden zaman isimleri Kur'ân-ı Kerim'de toplam 7 defa geçmektedir. Günlük zaman dilimlerini ifade eden zaman isimleri Kur'ân-ı Kerim'de toplam 490 defa geçmektedir. Günün kısımlarını ifade eden zaman isimleri Kur'ân-ı Kerim'de toplam 214 defa geçmektedir. Gecenin kısımlarını ifade eden zaman isimleri Kur'ân-ı Kerim'de toplam 4 defa geçmektedir. Yakınlaşma ifade eden zaman isimleri Kur'ân-ı Kerim'de toplam 9 defa geçmektedir. Yinelenme ifade eden zaman isimleri Kur'ân-ı Kerim'de toplam 3 defa geçmektedir. Yaşamsal süre ifade eden zaman isimleri Kur'ân-ı Kerim'de toplam 8 defa geçmektedir. Kadınlara özel süre ifade eden zaman isimleri Kur'ân-ı Kerim'de toplam 5 defa geçmektedir. Tamlama ile süre ifade etmeye başlayan zaman isimleri ise Kur'ân-ı Kerim'de toplam 11 defa

geçmektedir. Zaman ifade eden isimler Kur'ân-ı Kerim'de toplam 1742 defa geçmektedir.

Bu 60 kelime ile ilgili istatistikleri daha net görülmesi için tablolar halinde detaylı bir şekilde sıraladık.

Çalışmamızda bu 60 kelimenin zaman ifade eden anlamlarını sıraladık. Bazı kelimelerin zaman harici ifade ettikleri anlamları da özellikle belirttik. Çünkü bazı kelimeler ifade ettikleri tüm anlamlar dikkate alındığında çok daha iyi anlaşılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de ifade eden zaman zarfları ise ayrı bir çalışma konusu olarak ya da ayrı bir çalışmanın bir parçası olarak incelenmesi gerekmektedir.

Çalışmamızda zaman ifade eden isimler üzerinden kelimelerin birbirinden farklı anlamlar alabileceğini göstererek özellikle Kur'ân üzerinde inceleme yapanların ayrı bir hassasiyet göstermesi gerektiğini de göstermiş olduk. Zaman bildiren isimlerin sâdece bir şekil ve bir öge hâlinde gelmediğini, aksi olarak birçok şekil ve hemen hemen her öge konumunda gelmiş olduğunu gösterdik.

Yapmış olduğumuz çalışma ile Kur'ân-ı Kerim'de zaman bildiren isimleri toplu halde ele aldık. Herbiri hakkında temel bilgiler verdik. Bu kelimelerin herbirinin ayrı bir araştırma konusu olabileceği aşîkardır. Zaten bir kısmının farklı makale ve tezlerde çalışılmış olması da bunun bir ispatıdır.

KAYNAKÇA

- ALÎ, Hasan Musa, *et-Tevkîl ve't-Takvîm*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, Beyrut 1990.
- CHOKSY, Jamsheed K., "Zurvanism", *Encyclopedia of Religion*, Lindsay Jones(ed.), c.14, Thomson Gale Publisher, Detroid 2005, ss. 10011-10015.
- EL-ÂLÛSÎ, Ebu'l-Fazl Şihâbüddin es-Seyyid El-Bağdâdî, *Ruhu'l-Meânî fî't-Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Âzîm ve's-Sebu'l-Mesânî*, thk. Ali Abdülbârî 'Atıyye, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
- İBN ARABÎ, Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkamu'l-Kur'ân*, Daru'l'Ma'rife, Beyrut 1974.
- İBN ÂŞUR, Muhammed Tâhir, *Tahrîru'l-Ma'na's-Sedîd ve Tenvîru'l-Akli'l-Cedîd Min Tefsîri'l-Kitabi'l-Mecîd(Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir)*, Daru't-Tunûsiy, Tunus 1984.
- ÇAĞATAY, Neşet, "Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22/1, 1978, ss. 105-138.
- İBN KESÎR, İmâdu'd-Dîn Ebi'l-Fedâ İsmail el-Kuraşî ed-Dimeşkî, *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Daru's-Sikâfe, Cezâir 1990.
- İBN MANZUR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Kitabu Nesâri'l-Ezhâri fî'l-Leyli ve'n-Nehâr*, Daru'l-Mektebeti'l-Hayat, Beyrut 1983.
- İBN MANZUR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânu'l-Arabî'l-Muhît*, Daru'l'Mearif, Beyrut 1988.
- EL-MERÂĞÎ, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merâğî*, Daru'l'Fikr, Beyrut 1974.
- İBN SELLÂM, Yahya, *Tesârif*, eş-Şirketü't-Tunusî, Tunus 1979.
- FİRUZÂBÂDÎ, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed, *Mucemul-Okyanus*, Mütercimi Asım Efendi(haz.), Rizeli Hilmi Efendi Matbuatı, İstanbul 1305.
- PAÇACI, İbrahim vd., *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, Hâilil Altuntaş, Muzaffer Şahin(haz.) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

- EL-KURTUBÎ, Ebu Abdullah Muhammed b Ahmed, *el-Camiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Daru İhyai't-Terâisi'l-Arabî, Beyrut 1985.
- KUTLUER, İlhan, “Zaman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2016, ss. 111-114.
- ATFİŞ, Muhammed b. Yusuf, *Tefsiru't-Tefsir*, Tahte't-Tab'i, Cezâir 1996.
- REŞİT RIZA, Muhammed, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Hakîmi'l-Meşhur bismi Tefsiru'l-Menâr li'l-İmam Muhammed Abduh*, Daru'l-Menar, Kahire 1956.
- ER-RAZÎ, Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Hüseyn et-Teymî, *et-Tefsiru'l-Kebîr Mefâtihi'l-Ğayb*, Daru İhyai't-Turâs, Beyrut 1998.
- SARI, Mevlüt, *el-Mevarid*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982.
- EZ-ZEHÎN, Semih Âtîf, *Tefsiru'l-Müfredati Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Daru'l-Kitâb, Beyrut 1984.
- TANTAVÎ, Dr. Muhammed Seyyid, *Mucemu İ'rabil-Elfazil-Kur'ânil-Kerim*, Müessetüs-Sâdiku Littıba'ati venNeşr, Tahran 2006.
- UNAT, Yavuz, “İslam'da ve Türklerde Zaman ve Takvim”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Öcal Oğuz(ed.), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, ss.15-24.
- ZEMAHŞERÎ Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşaf*, Matbaatü'l-İstikame, Kahire 1953.
- ZEYNUDDÎN ER'RÂZÎ, Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdu'l-Kadir, *Muhtar-us'Sıhhah*, Daru-l'Besâir, Beyrut 1987.

ÖZ GEÇMİŞ

Abdurrahman Kiroğlu 28.10.1989 tarihinde Samsun'da doğdu. İlköğretimi babasının tayini sebebiyle sırası ile Ankara, Tokat ve Samsun'da okudu. 2007 yılında Samsun Merkez Anadolu İmam-Hatip Lisesini bitirdikten sonra 2009 yılında Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Bölümünü, 2012 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Bölümünü, 2014 yılında Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. 2012 yılında Samsun/İlkadım'da imam-hatipliğe başladı. 2014 yılında Samsun'da formasyonunu alarak Van/Tuşba Hüseyin Çelik İmam-Hatip Lisesi'ne öğretmen olarak atandı. 2016 yılında Van/Edremit Necmettin Erbakan Anadolu İmam-Hatip Lisesi'ne tayin oldu. 2018 yılında Samsun/Ayvacık Mahmut Gökmen Anadolu İmam-Hatip Lisesi'ne tayin oldu. Halen Samsun ili Ayvacık ilçesinde görevlidir. Farklı yayın evlerinden çıkan Arapça sarf, nahiv ve mükaleme kitaplarının dizgisini yaptı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

İletişim Bilgileri:

e-mail: kiroglua@gmail.com

telefon: 05415076205

